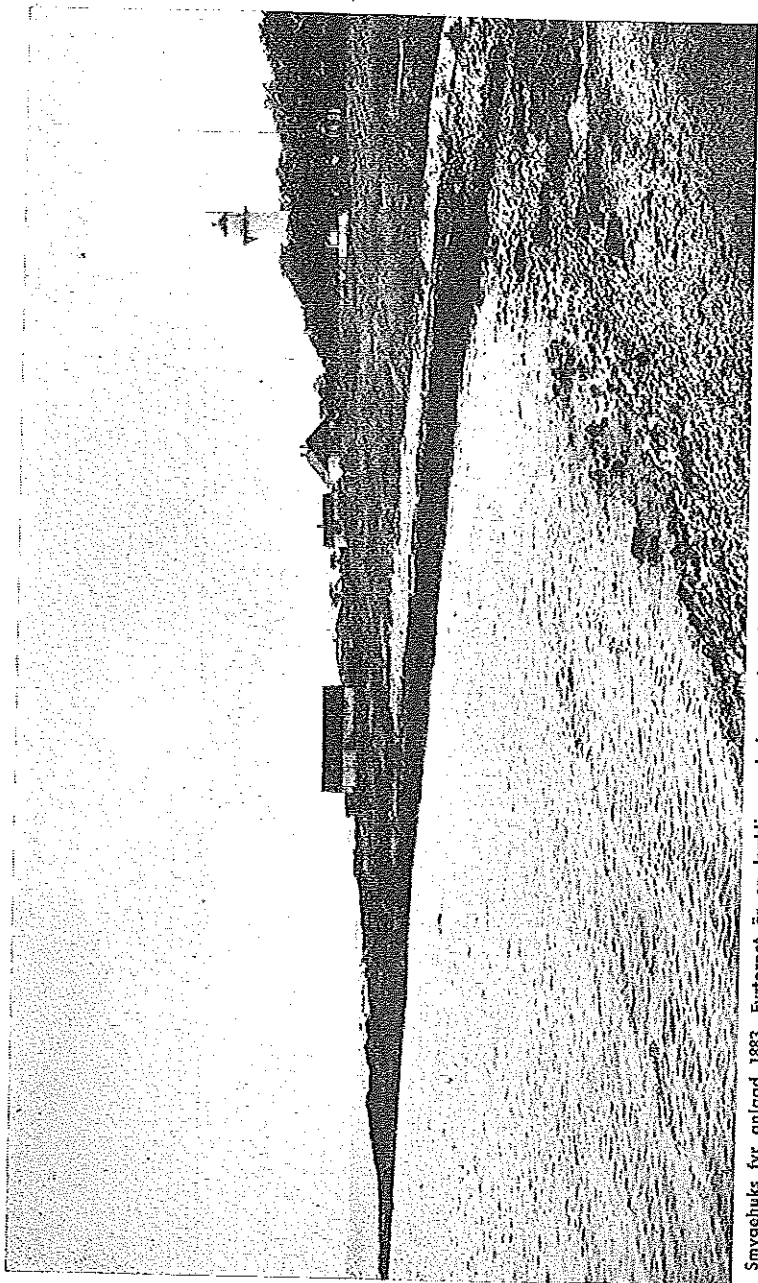

STIG SIVENIUS

KYRKORNA

I
ÖSTRA TORP

Smygehøks fyr anlagt 1883. Fyrturnet är en kyrklig symbol, som betecknar Ordets ledstjärna och att människan styr sitt levnadskepp mot ljuset.

DEN GAMLA KYRKAN

Medan församlingsnamnet på Hemmesdynge kan spåras tillbaka till 1283 och Södra Åby och Lilla Isie ännu längre tillbaka till 1133 möter oss Östra Torps namn först så sent som 1465, då det skrevs Østraetorp. Detta har sin förklaring i själva namnet, som betyder det östra "nybygget".

Östra Torp har alltid utgjört kyrkbyn och där har alltså församlingkyrkan alltid legat eller rättare sagt församlingkyrkorna. Eftersom byn tillkom någon gång på 1400-talet är det troligt att den äldsta kyrkan byggdes vid denna tid. Då hade kyrkorna i Lilla Isie, Hemmesdynge och Södra Åby redan brukats i flera hundra år. Östra Torps kyrka byggdes i stort sett i samma stil som dessa i romanskt mönster. Enligt en sägen skulle kyrkan ha byggts av fiskare från Lybeck, vilka bedrivit fiske längs kusten och detta skulle stämma ganska bra i förhållande till den tid, då Lybecks handelsvälde var dominerande i Östersjön. Givetvis är det intet som hindrar att man kan tänka sig att kyrkan har byggts tidigare än vad församlingsnamnets ursprung förmäler, men troligen har den byggts betydligt senare än t. ex. Lilla Isie gamla kyrka. Då emellertid Östra Torps kyrka byggts i den senare delen av medeltiden och fått romansk byggnadsstil kunna vi ändå kalla församlingens gamla kyrka för den medeltida kyrkan.

Hurudan denna medeltida kyrka såg ut kunna vi få en klar bild, dels tack vare en teckning och dels tack vare en utförlig beskrivning av kyrkan, vilken beskrivning upprättades den 29 juli 1830 av kyrkoherde Joh. M. Stenbeck med konsistorieombudet F. A. Bahrman vid protokollet och undertecknat av församlingens kyrkovårdar Pehr Mattsson och Bengt Nilsson. Denna kyrkobe-

skrivning hade upprättats i enlighet med Kungl. Maj:ts förordning av den 17 april 1828 och efter direktiv av domkapitlet.

Den medeltida kyrkan var uppförd av gråsten, bränd sten och kalk och saknade torn. Kyrkan bestod som de flesta romanska kyrkor av långskepp och kor med välvda murade tak. Kyrkans yttre tak var överallt täckt med taktegel. Enda ingången till kyrkan gick genom vapenhuset, som låg åt söder och var beklätt med brädloft och tegeltak. Vi finna alltså stor överensstämmelse mellan denna Östra Torps kyrka och den gamla kyrkan i Lilla Isie, vilken revs 1857, bortsett från den del av Lilla Isie kyrka, som kallades för Nya kyrkan. Storleken av Lilla Isie gamla kyrkan studeras å gamla kyrkogården, där kyrkans sträckning besåts med gräs. Östra Torps medeltida kyrka var något mindre på längden men något större på bredden. Kyrkans längd var 19 alnar och bredden $9 \frac{3}{4}$ aln och korets längd 10 alnar och bredden $7 \frac{3}{4}$ aln. Omräknat i nutida mått var hela kyrkan, koret inräknat, inte mer c:a 17 m lång. Kyrkskeppets bredd var c:a 6 m och korets bredd $4 \frac{1}{2}$ m. Det var alltså en ovanligt liten kyrka. Det framgår också av bilden, som återger kyrkans exteriör. Å kyrkans skepp finns förutom dörren endast ett fönster. Å koret synes också endast ett fönster. Men enligt bilden framgår det också att ett stort fönster var upptaget å kyrkans västra gavel. Bilden har tagits från landsvägen. Vapenhuset är alltså på motsatta sidan och den dörr vi se å bilden är en igenmurad sådan. I äldre tider hade männen och kvinnorna var sin ingång. Gå vi runt kyrkan och gå in genom vapenhuset finna vi att kvinnorna här ha sina stolar eller såsom vi numera säga kyrkobänkar på norra sidan och männen sina på södra sidan. Vid männens sida är där 7 bänkar ovanför ingången till vapenhuset och 4 nedanför

medan på kvinnosidan det finns 13 stolar. Därjämte finns längst ner i kyrkan å norra sidan en läktare med plats för 12 till 15 personer. Alla kyrkobänkarna äro marmorerade och på dörrarna var det målade buketter av blommor utom klockarestolen, som stod i koret, vilken var målad i "perleferg" och var rikt utskuren eller, som det heter i protokollet "mycket pringlad." Längst fram i koret står altaret. Två gåingar, en på vardera sidan om altaret, leda till den lilla sakristian bakom altaret. Altarrunden är också liten enär den blott har plats för 10 nattvardsgäster. Studera vi altaruppsatsen finna vi samma motiv, som förekom i Lilla Isie gamla kyrka och en gång i Hemmesdyngge och som fortfarande finns i Södra Åby kyrka. Altaruppsatsen består av tvenne delar. Den nedre delen, målad på linväv, föreställer nattvarden. Övre delen av altaruppsatsen återger ett lamm, som håller den korsmärkta segerfanan. På vardera sidan av den större altartavlan äro två pärlfärgade runda pelare av trä, på vilkas nedre ändar är ett ansikte med vingar och från munnen hänga blommor. På mitten av pelarna äro också blommor och de övre delarna av pelarna utgöras av krumelurer. På var sida av tavlan är en halv fågel, av vilken man ser blott klorna, ögon och näbb medan mittdelen av fågeln är utskuren med löv och frukter. Den övre altartavlan flankeras av en liten rund träpelare, på vilken det finnas några utskulperade ansikten, som också äro bevingade.

Fragment av denna gamla altaruppsats ingå nu som raminfattning till nuvarande altartavlan, till vilken vi återkomma längre fram.

Altaruppsatsen hade därjämte sina inskriptioner. Under den lilla tavlan stod det: *Agnus occisus ab origine mundi Ap. 3.* eller "Lammet, som är dödadt, från världens begynnelse!.. Därunder

voro följande ord skrivna: Ecce Agnus Dei, qvi tollit peccata mundi Joh. 1, vilket i översättning betyder: Se Guds Lamm, som borttager världens synder. Under den stora tavlan, föreställande instiftande av nattvarden, står: Jag är thet lefvande brödet, som nedkommer af Himmelen Joh. 6. Renovatum anno 1721. Ecclesiaste Do Alberto Bursio. Av inskriptionen framgår att altartavlan blivit restaurerad år 1721 av dåvarande kyrkoherden Albert Bursius. Under de två pelarna står en dekorerad person med bokstaven p till vänster och m till höger, vilket antagligen är initialerna på Paulus Magni eller som det heter på danska Poul Mogensen. Altartavlan har av honom blivit "adornatum", anskaffad år 1591. Det är det som den dekorerade figuren med bokstäverna p och m vill tala om. Under de två andra pelarna läsa vi följande: ad ornatum hujus Aedis sacrae Torpianae Ecclesiaste Hicid Dn Paulo Magni opus hoc anno Dxei (?) p. ponabatur. Detta betyder i huvudsak att Herr Paulus Magni låtit uppställa detta verk till prydnad av detta heliga tempel i Torps kyrka. Årtalet oläsligt men torde vara, såsom framgår av ovan, 1591. Förutom altaruppsatsen fanns i koret klockarestolen samt dopfunten. Den enda uppgift som kyrkoberivningen innehåller om dopfunten är att den är rund och huggen ur ett helt stenblock samt urholkad. Dopfatet av mässing, som ligger på dopfunten föreställer, i upphöjt arbete, syndafallet.

Nere i själva kyrkan finna vi så predikstolen på södra sidan, manssidan, alltså motsatta sidan mot predikstolens placering i nuvarande kyrkan. Av pastoratets kyrkor har endast Hemmesdynge kyrka predikstolen på samma sida som Östra Torps gamla kyrka hade. Predikstolen i den medeltida kyrkan i Östra Torp hade förutom korgen en krona eller himmel, som den också kal-

las, däröver. På predikstolen finnas fyra speglar, som åtskiljas av vridna pelare. På de nedre ändarna av dessa pelare finnas utskurna "rysligt grinande ansikten" som det heter i kyrkibeskrivningen. De fyra speglarna och predikstolen överhuvudtaget är säkerligen församlingens första predikstol och torde stamma från 1500-talet. I första spegeln sitter Matteus och skriver efter diktamen av en bevingad person, som står vid hans sida och över denne flyger en duva. I den andra spegeln sitter evangelisten Markus, försjunken i djupa tankar. I den tredje spegeln se vi den tredje evangelisten Lukas med dennes symbol, en oxe, vid sina fötter. Man ser innanför bilden in i liksom ett rum, där ett kors med Kristus står på en bok. Den fjärde och sista spegeln återger Johannes skrivande i en bok. Spegelarna återge alltså i rätt ordning de fyra evangelisterna. Såsom fallet alltid är vid gamla predikstolar funnos här åtskilliga inskriptioner. Över uppgången till predikstolen fanns en halvrund svart tavla, på vilken återgavs orden till Hes. 3 v. 3; som i den nya bibelöversättningen heter: "Och han sade till mig: Du människobarn, du måste mätta din buk och fylla dina inälvor med den rulle, som jag nu giver dig. Och jag åt, och den var i min mun såsom söt honung". Nedanför dessa ord uppmaningen: "Föd mina får". Joh. 21. Denna tavla med sina bibelord var alltså närmast avsett för den tjänstgörande prästen. På övre kanten av predikstolen stod den ofta förekommande inskriptionen: Saliga äro de som höra ordet och gömma det. Renovatum. På nedre kanten av predikstolen: Görer bättring och tror evangelium, anno 1714. Ordet renovatum å övre kanten och anno 1714 å nedre höra samman, vilket alltså innebär att predikstolen blivit renoverad år 1714. Predikstolen har troligen haft bibelspråken fidigare på danska eller troligast

på latin och dessa ha i samband med renoveringen utbyts med svensk text. Emellertid finns något av latinet kvar på predikstolens krona, där det stod: C. H. 33 FI H Hominis speculatorem te; Constituti Dovi Israel H P M. Trots den otydliga texten eller slarvigt nedtecknade texten är det inte något tvivel om att det återger ett ord ur Hesekiels bok, nämligen kap. 33 vers 7: Dig, du människobarn, har jag satt till en väktare för Israels hus. Slutbokstäverna H. P. M. torde vara initialerna för kyrkoherde Paulus Magni, densamme som 1591 hade skänkt och låtit uppsätta altarpopsatsen.

På väggen, ungefär mitt på kvinnosidan, hängde en ovalformad tavla, återgivande den korsfäste Frälsaren och med följande inskrift:

Guds korsfästade Son
Din öppnade famn är ett skygd för min Son
Gustaf Evald
Till hvars åminnelse detta skänkes
Gustaf Engzell

Denne Gustaf Engzell var kyrkoherde i Östra Torp och Lilla Isie under åren 1790—1797 och minnestavlan upphängdes i anledning av en ettårig sons bortgång. Gustaf Evald dog nämligen den 22/12 1792.

I den gamla kyrkan fanns därjämte två kungavapen, nämligen Gustav den III:s och Karl den XIII:s men däremot inte, såsom fallet är i pastoratets övriga kyrkor, något över Karl XI eller Karl XII. Det är ju ganska anmärkningsvärt.

I äldre tider älskade man färg i kyrkorummet. Vi ha redan nämnt, att kyrkobänkarna voro marmorerade och dörrarna intill bänkarna voro målade med buketter av blommor på speglarna.

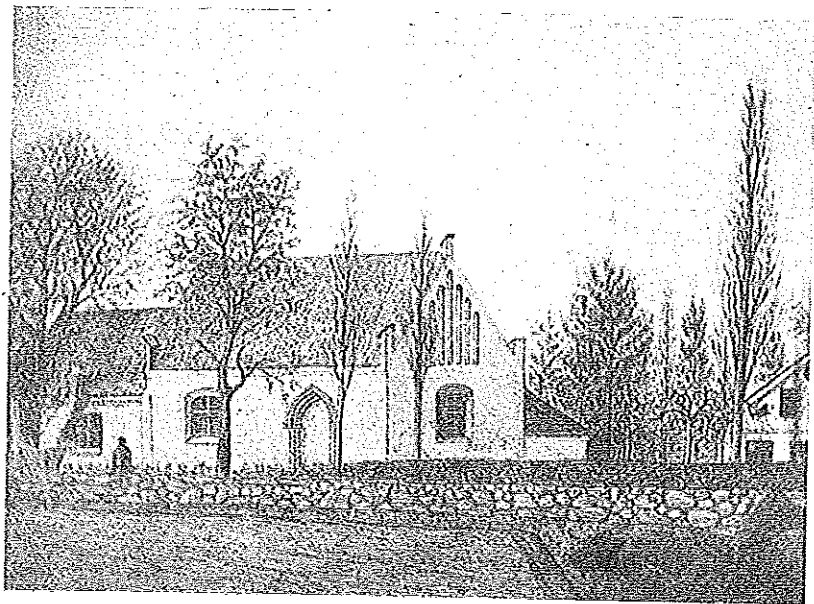
Predikstolen var mörk men speglarna å denna voro dels röda och dels förgyllda. Kyrkobänkar, predikstol, de förgyllda kungavapnen, altartavlan med dess färger på pelare och tavlor, allt samverkade till att åt kyrkobesökarna skänka en upplevelse av skönhet genom detta färgspel. Eftersom inte kyrkobeskrivningen från 1830 innehåller några upplysningar om läktarens utseende är det inte troligt att denna hade några bilder ur den bibliska historien utan denna torde i likhet med kyrkostolarna ha varit marmorerad och kanske försedd med blomsterbuketter i speglarna.

Gången i kyrkan ävensom korgolvet var belagt med gravstenar. På en gravsten i koret mittför altarskranket låg en gravsten med följande inskription:

HOC TUMULO CONDITAE SUNT
EXUVIAE VIRI REVERENDI DN SVENONIS
LAURENTII HARUM ECCLESJARUM
QVONDAM PASTORIS QVI COMPLETIS
ANNIS AETATIS XLVIII MINISTERII
XIIIX IN DOMINO PLACIDE OBDORMIVIT
ANNO MESSIAE MDCXLVI DIE XXIV JUNII

16 48

HERUNDER HVILER TVENDE AF
HANS HUSTRUER BOEL HANS DAATTER
SOM DØDE AN 1631 DEN 2 MAII
OG ANNE HANS DAATER SOM
DØDE AN 1633 DEN 4 APR
DENNE STEEN AT UDHUGGE HAFVER
MARINE BASTIANS DAATTER BEKOSTET

Östra Torps gamla kyrka.

Längs kanten av gravstenen stå följande ord: QVI ALIOS ERUDIERUNT AD JUSTITIAM SPLENDEBUNT UT STELLAE IN SEMPITERNA SECULA DAN 12.

Den ovannämnda gravinskriften på latin förtäljer: denna gravvård innehåller kistan med kvarlevorna över Högvälborne, Herr Svено Laurentii, som var kyrkoherde vid dessa kyrkor (Östra Torp och Lilla Isie) och som efter 18 års tjänstgöring insomnade stilla i Herren 48 år gammal i Herrens år 1646 den 24 juni. Svено Laurentii eller Svend Laursen var kyrkoherde alltså mellan åren 1628—1646. Gravstenen över honom och hans två hustrur anges vara lagd av Marine Bastiansdatter, troligen en tredje hustru till kyrkoherde Laursen. De latinska orden längs kanten av gravstenen är ett citat ur Daniels bok kap. 12, där de återfinnas i vers 3 och lyder i nutida översättning: "De som hava fört de många

till rättfärdighet, skola lysa såsom stjärnor, alltid och evinnerligen." Gravstenen är numera inmurad å tornets södra sida.

Vid norra sidan av koret låg en gravsten, där en del av stenen låg under altarskranket. På den del av gravstenen som kunde läsas stod följande ord: Här under denna sten, näst intill Herrans Altar nu hvilar sina ben, en man, som dervid har tjent snart i 10. år oc som en trogen herde sin anförtrodda får med Guds ord födde oc lärde af barnen som Gud gifvit har-2-hvar sida här ligja hos sin far oc HH Guds doms förbida.

Det är kyrkoherden oc högvällärde Herren Sal. H: Andreas Sture — sedan han 17 år varit Cominister vid Össjö Pastorat, Fick 1728 kongelig fullmakt på Östra Torp m:m. Kyrkoherde Andreas Sture innehade pastoratet 1728—1737.

På en gravsten i mitten av kyrkan stå följande ord i en cirkel mitt på stenen: Hic in Dno quiescit Pastor Greg: Torp: B. Albertus Burssius Natus A° 1674. ordinatus Lund 1701. denatus aetas 52 a° 1727 unacum matre B. Emerentia Dahlman nec non cum uxoribus B. Metta Nicol. F: L: B: Sophia Jac F: B: Dorothea I. andälina. Gravstenen förtäljer i huvudsak följande: Här vilar i Herren hängångne pastor i Torp B. Albert Burssius, född i Pommern år 1674, prästvigd i Lund 1701, avliden vid 52 års ålder år 1727 tillsammans med sin moder B. Emerentia Dahlman och sina hustrur Mette Nilsdotter, Sofia Jakobsdotter och Dorotea Catharina Wandall. Som framgår av gravinskriften var Albert Burssius kyrkoherde i Östra Torp och Lilla Isie 1701—1727. Det var denne kyrkoherde Burssius, som lät restaurera predikstolen 1714 och altaruppsatsen 1721.

Längs kanten av denna gravsten står följande inskription: Surgite-Mortui Populeintra in conclavia tua dispone domui tuae

venitae ad Jud-am. Texten som är ofullständig torde dock i stort sett kunna betyda: I skolen uppstå — I döde — i Eder kammare, för att du och din familj i tur och ordning må träda fram inför domen.

På en gravsten mittför ingången till kyrkan står: Hans Syster Gunilla Bergsten har bekostat denna sten. Det övriga på gravstenen var oläsligt, enär stenen under årens lopp på grund av sitt läge alldeles innanför ingången blivit utnött.

I kyrkoberskrivningen från 1830 omnämnes även att församlingen äger en nattvardskalk till en vikt av 36 lod och en oblatask, som väger 15 1/2 lod ävensom ett krucifix av koppar. Men till detta skola vi återvända, när kyrkans inventarier i våra dagar komma att beskrivas i ett kommande kapitel.

Den medeltida kyrkan i Östra Torp saknade torn, som tidigare sagts. Klockringningen skedde från en klockstapel, som stod vid västra ringmuren. På den tiden fanns blott en klocka, den som numera kallas storklockan. Runt klockans översta kant stå de orden: "Ära ware Gud i högdene och frid på jordene och människonen: en god willie. Luk. E. 2 v. 14". På den ena sidan, som är prydd med tre änglahuvuden läsa vi följande inskription: "År 1759 blev jag under Adolph Fredrichs tid till Östra Torps kyrkia med ett skeppunds tillökning omguten då kyrkoherde var Jöns Landby och Kyrkjo Inspektoren Ludvig Cronsiö". Därunder: "Guten af Andreas Wetterholtz. Kongl. Privil. Styck och Klockgjutare Anno 1759 Nr 287". På andra sidan av klockan finnas bilder av Kristus, Mose och en apostel jämte tre änglahuvuden och mycket lövverk och där står: "Församlar mig 50. v. 5". Davids ps. 50 v. 5 lyder: "Församlen till mig mina fromma, som sluta förbund med mig vid offer". På denna sida av klockan står det

därjämte: "Min christen war ej blott en malm och klåcka liker, som med falsk christendom tin arma själ besviker."

Några år efter den nya kyrkans tillkomst erhöil församlingen sin andra kyrkklocka, lillklockan kallad. Hur den tillkommit framgår av inskriften på den ena sidan: "Denna klocka skänktes åt Östra Torps kyrka år 1887 af hemmansägare Sven Nilsson å nr 14 Östra Torp" och därunder "Gjuten af firman Joh. A. Beckman & Co". På andra sidan stå följande maningsord: "Kom Herrans folk, då jag dig bjuder Att samlas i din Faders hus En annan gång min stämma Bjuder du bäddas här i jordens grus."

Från tidevarv till tidevarv
Ditt rike, Gud, skall stå
Din lära som ett heligt arv
Från far till son skall gå.
I nya tidens morgonväkt
Din kyrka för den unga släkt
Din nåd förkunna skall.

Allt klarare skall varje tid
Förstå ditt helga ord.
Allt djupare skall Kristi frid
I varje släkt bli spord.
Allt mäktigare brus skall
De frälstas hjärtans jubelsvall
I högre kyrkoyalv.

DEN NYA KYRKAN.

Den 8 oktober 1849 sammanträdde en av sockenstämman utsedd kommitté för att göra upp ett förslag till bänkindelning i Östra Torps kyrka. Stolarna 2—7 fördelades till männen med fem personer i varje bänk. På kvinnosidan fördelades stolarna

så att 1—6 tillfölla åbohustrurna och bänkarna 7 och 8 tillskrevos pigorna medan drängarna hade att gagna läktaren. Enär kyrkan, enligt enstämmiga visitationsprotokoll, blott kunde rymma 140 personer och nattvardsgästernas antal, enligt ett visitationsprotokoll från år 1849, kunde uppgå till mellan 100—200 så förstår man att det måste ha varit trångt i den lilla kyrkan. Den tillsatta kommittén föreslår också att fyra lösa bänkar förfärdigades och att läktaren utvidgades och att därjämte kalkbänken, som fanns i vapenhuset togs därifrån och i dess ställe placerades två långa bänkar. Det beslöts vidare hur det skulle förfaras om stolarna i händelse av hemmansklyvning eller sammanslagning. En punkt i protokollet lyder så här: "Skulle husbonde Eller mattmoder blifva från kyrkan, Eger däs Dräng eller Piga gå i däs ställe". Om någon olovandes gick in i andras stolar, skulle han varnas från predikstolen och om det upprepades blev det böter med 16 Sk. Banco. Däremot vid begravning och vid större högtider fick inte någon stolägare "hindra dem att i stollarna inträda men väll hindra kringstrykande Personer." Av det föregående framgår vilka svårigheter, som uppstodo, när kyrkan visade sig vara för liten för en alltmer växande församling. Därför började åboarna planera för en tillbyggnad och ombyggnad av den gamla kyrkan och dessa tankar kommo klart i dagen, när den gamla kyrkan i annexförsamlingen raserades och den nya kyrkan i Västra Torp uppfördes. Det heter nämligen i visitationsprotokollet, som upprättades i samband med invigningen av Lilla Isie nya kyrka 1858: "Då utrymmet i Östra Torps kyrka är otillräckligt, så är församlingen redan betänkt på att, så fort ske kan, låta avhjelpa denna brist och har i ordning ritning och kostnadsförslag öfver till- och tornbyggnad, som kommer att uppföras så snart nödiga

medel härtill kunna blifva att tillgå." Det skulle emellertid blåsa många vindar, innan församlingen fick en ny kyrka. Vid visitationsstämma 1863 påtalades kyrkans åldriga skick men eftersom församlingen saknade kapital måste planerna på tillbyggnad och uppförande av torn tillsvidare uppskjutas. Vid nästa visitation år 1873 framhålles att kyrkan inte blott är gammal utan också bristfällig. Nu börja de första åtgärderna vidtagas.

Kyrkostämma hölls med Östra Torps församling den 28 december 1876 för att överlägga och besluta om uppförande av ny kyrkobyggnad. Kyrkostämman visar till de vid de olika visitationerna 1858—63—68 och 73 uttalade synpunkterna om kyrkan såsom mörk, bristfällig och till utrymmet otillräcklig. Vid kyrkostämman framhålles, att nu är kyrkan så bristfällig, att den snart inte kunde användas längre till gudstjänst. Kyrkorådet hade förberett ärendet genom att från byggmästare H. F. Möller i Ystad inhämta ritning och kostnadsförslag till den nya kyrkan. Sedan kyrkostämmans ordförande, kyrkoherde Frits Molin, meddelat, att kyrkorådet hade för sin del godkänt såväl ritningar som kostnadsförslag granskades desamma av kyrkostämman, som uttalade sin belåtenhet därmed. Tyvärr, måste man säga, frångicks de vid de tidigare omtalade visitationsstämmorna uttryckta planerna på om- och tillbyggnad. Det hade ändå varit av oskattbart värde, om den gamla kyrkan hade kunnat bevarats, även om den blivit tillbyggd. Antagligen har exemplet från Lilla Isie påverkat församlingen i den riktningen, att man i stället för en om- och tillbyggnad ville ha en helt ny kyrka.

Vid kyrkostämman den 28 december 1876 förklarade sig församlingen villig att kostnadsfritt framforsla alla för bygget nödvändiga materialier, såvitt de funnos inom socknen ävensom

framforsla tillräckligt med murgrus. Åboarna och de som bevis-
tade kyrkostämman erbjödo sig också att utföra nödiga dags-
verken. Enhälligt uttrycktes önskemålet, att byggnadsarbetet så
snart som möjligt kunde förverkligas och kyrkoherde Molin fick
stämmans uppdrag att ingå till höga vederbörande för godkän-
nande av ritningar och kostnadsförslag. Slutligen godkändes en
av byggmästare Möller inlämnad räkning på 177 kronor för den
av honom uppgjorda ritningen och kostnadsförslaget.

De uppgjorda ritningarna ävensom kostnadsförslaget, slutan-
de på 19.047 kronor och 62 öre, översändes av kyrkoherde Molin
till Kungl. Befallningshavanden och Biskopsämbetet. Det gick se-
dan vidare till Kungl. Överintendentämbetet, som vid granskning
av ritningarna fann, att de övre tornfönstren voro för små och
därför borde göras större, vilket markerades med röd färg på rit-
ningen. Kungl. Maj:t godkände de insända ritningarna och kost-
nadsförslaget med den nämnda ändringen och beslutet under-
tecknades: "Stockholms Slott den 8 Juni 1877. Oscar."

Om alltså ritningar och kostnadsförslag snabbt godkändes
och stadfästes av höga vederbörande, så mötte nu ett annat hin-
der, beroende på oenighet om platsen för kyrkobyggnadens upp-
förande.

Församlingen kallades till kyrkostämma den 23 november
1877 för att överlägga och besluta angående platsen för den nya
kyrkans uppförande. Vid kyrkorådets behandling av ärendet be-
slöts att förorda, att den nya kyrkan skulle byggas ungefär på
samma plats, som den gamla låg. Skulle kyrkan byggas på an-
nan plats i socknen skulle detta medföra betydligt ökade kostna-
der. Kyrkostämmans ordförande, kyrkoherde Molin, ville emeller-
tid fästa stämmans uppmärksamhet på, att om den nya kyrkan

byggdes på samma plats som den gamla, skulle den bli omgiven på tre sidor av prästgårdens åbyggnader och detta på ett avstånd av endast 75 fot från ladugårdshusen, att ny kyrkogård i alla fall snart måste anläggas och att därtill kom, att enligt Kungl. Maj:ts brev av den 17 oktober 1805 inte några kyrkor mer borde anläggas inom byarna.

Kyrkostämman ansåg dock, att kyrkogården var tillräckligt stor och beslöt att den nya kyrkan skulle uppföras på samma plats som den gamla och uppdrog åt sysslomännen att med det snaraste vidtagna åtgärder för igångsättande av byggnadsprojektet. Mot detta kyrkostämmans beslut reserverade sig kyrkovärden Ola Nilsson med yrkande, att enär Kyrkan ägde 3 tunnland 14 1/2 kappland på hemmanet Östra Torp nr 18 borde den nya kyrkan uppföras där och erbjöd han sig att lämna jordutbyte i samma hemman, helst vid den södra sidan.

Kyrkovärden Ola Nilsson och Göran Olsson jämte andra församlingsbor anförde besvär hos Konungens Befallningshavande i Malmöhus län och i sina motiveringar framhålla de klaganden, att den tillämnade kyrkan komme att på tre sidor omges av prästgårdens åbyggnader och plantering och på ett avstånd av blott 75 fot, och på den fjärde sidan av andra åbyggnader på ett avstånd från kyrkan av blott 100 fot, varför kyrkogården inte kunde utvidgas. Därjämte framhölls; att vägen till kyrkan ofta blockerades av hopade snömassor på den till kyrkan ledande bygatan. Och till yttermera visso påtalades, att vägen ofta översvämmades av ett närbeläget floddike.

Med hänvisning till Kungl. Maj:ts brev av den 17 oktober 1805 yrkade de klaganden, att den nya kyrkan skulle uppföras å kyrkans söder om byn belägna jord på Ola Nilssons hemman

eller annan plats på hemmanet, som han vore villig att utbyta.

Den icke klagande delen av församlingen, det stora flertalet, hade beretts tillfälle att yttra sig och därvid förklarar, att den ungefär mitt i socknen belägna gamla kyrkogården nyligen blivit utvidgad med ett jordområde på 11 kappland och att den var lämplig och tillräcklig för den nya kyrkobyggnaden, att byggande av kyrka på annan plats skulle medföra betydande kostnader och att den av Ola Nilsson föreslagna platsen vore olämplig, enär flygsandsstormar ofta brukade uppträda på detta område. Efter ytterligare inhämtade upplysningar från de klaganden beslöt Kungl. Befallningshavanden att upphäva kyrkostämmans beslut såsom stridande mot det kungliga brevet från 1805, varför församlingen hade att besluta om annan plats för kyrkans byggande. Kungl. Befallningshavandes beslut kom den 6 februari 1878.

Församlingen lät sig emellertid inte nöja med detta utan ingav sina besvär till Kungl. Majts och Rikets Kammar Collegium. Besvärsskrivelsen är undertecknad av 56 personer med åboarna Anders Nilsson och J. Pettersson i spetsen men där finns också en soldat Nordström, en fiskare Nils Andersson och smeden J. Hellström.

Till den kyrkostämma, som hölls den 20 juli 1878 och som hade att yttra sig över Kungl. Kammarkollegiets remiss, hade nämndemannen och kyrkovärden Ola Nilsson m. fl. anmodat kyrkovärden Nils Andersson i Lilla Isie och skiftesgodeman Lars Olsson att företaga en uppmätning av kyrkans gränser och kunde därvid konstateras följande. Avståndet från kyrkan österut till prästgårdens ladugårdsbyggnad var endast 54 fot och söder från kyrkan till prästgårdsbostaden endast 90 fot och avståndet från

kyrkan till kyrkovärden Per Mickelssons byggnad, som låg norr om kyrkan, omkring 300 fot. Inom dessa avstånd voro både kyrkan och kyrkogården belägna.

Kyrkostämman vitsordade att de uppmätta avstånden voro riktiga, men enär de allra flesta församlingsborna önskade, att den nya kyrkan skulle uppföras på samma plats som den gamla, blev kyrkostämmans beslut att så skulle ske, om det stod i överensstämmelse med gällande lag och författning.

Kungl. Kammarkollegiets utslag utfärdades den 7 november 1878 och innebar upphäyande av Kungl. Befallningshavandes beslut och fastställande av kyrkostämmans. Kollegiets motivering var, att den tillämnade kyrkan enligt kyrkostämmans beslut av den 23 november 1877 bleve uppförd inte inom utan i utkanten av Östra Torps by. Det hade varit möjligt att gå till högre distans men därav begagnade sig inte kyrkovärden Ola Nilsson och hans meningsfränder.

Nutiden skulle troligen ha gett Ola Nilsson rätt att det hade varit bättre, om kyrkan hade byggts längre söderut med hänsyn till bebyggelsen i Smygehamn. De framförda synpunkterna den gången kyrkan skulle byggas ha här utförligt relaterats för att det skall stå klart för församlingsborna i dag, varför inte kyrkan blev byggd längre söderut. Därjämte ha vi fått upplysning om var den nu försvunna åbyggnaderna till prästgården lågo.

När alltså det nu var bestämt var den nya kyrkan skulle uppföras, på samma plats som den gamla, beslöt man på kyrkostämman den 24 mars 1879 vilka åtgärder, som skulle företagas för att realisera uppgiften. Kyrkorådet hade till stämman rekommenderat, att det på grund av relativt billiga materialier och arbetskostnader, vore skäl att genast genom syssломännens försorg

utbjuda arbetet på entreprenad och om kyrkans kapitaltillgångar tillåte sätta i gång arbetet redan under år 1879.

Beträffande körslor och dagsverken beslöt kyrkostämman, att körslorna skulle utföras efter sist upprättade fyrktalslängd över jordbruksfastigheter och dagsverken efter matlag av de inom socknen, som erlägga lösen för dagsverke till pastor, med fem dagsverken för varje man och tre för varje kvinna. Om de dagsverksskyldige så önskade, kunde dessa arbeten utbytas med 75 öre för varje dagsarbete för man och med 42 öre för varje dagsarbete för kvinna. Detta hade ju tidigare bestämts vid kyrkostämman den 28 december 1876.

Den nya kyrkan såg till exteriören likadan ut som den nuvarande.

Vid kyrkostämman den 24 mars 1879 hade man därjämte utsett hemmansägaren Jöns Mickelsson och handlanden J. Larsson i Östra Torp samt husägarna Nils Svensson och Mårten Persson i Smyge att tillsammans med kyrkorådet göra upp kontrakt med den utsedde entreprenören och därefter ha tillsyn över kyrkans uppförande.

Innan entreprenadauktion hölls hade emellertid ännu en kyrkostämma sammankallats, nämligen den 19 maj 1879, varvid bestämdes, att murgrusen skulle avhämtas hos hemmansägare J. Pettersson å nr 4 Östra Torp, som erbjudit sig att utan kostnad avstå vad som behövdes, dock skulle han erhålla 20:— kr i ersättning för bortförande av matjorden från de ställen, där grusen skulle hämtas upp. Kyrkostämman beslöt en ersättning av 10:— kr för varje famn murgrus, som forslades till kyrkan, vilken kostnad skulle erläggas av innehavarna till jordbruksfastigheterna i socknen. För framforsling av gråsten, som fanns inom byn, bestämdes ett pris av 50 öre för varje lass. Sten som hämtades vid kusten eller å nr 6 Östra Torp betalades med 1 krona pr lass och med samma pris betalades framforsling av timmer, bräder och tegel. Kommunalnämndens ordförande och kyrkovärden Per Mickelsson skulle ombesörja arbetsfördelningen. Socknen hade åtagit sig att leverera till kyrkobygget 125 lass gråsten utöver den sten, som var upplagd norr om kyrkan och söder om skolträdgården. Kyrkoherde Molin erbjöd sig att för 50 öre pr lass avlämna den gråsten, som han hade tillgänglig, och kyrkovärden Per Mickelsson i vad som därutöver fattades med 75 öre pr lass.

Så hölls då den 30 maj 1879 entreprenadauktion för uppförande av ny kyrka i Östra Torp. Sedan kungörelsen om entreprenaden, kontraktsutkast, kostnadsförslaget och arbetsbeskriv-

ningen blivit uppläst, hölls auktion och stannade byggmästare Lindgren för det lägsta anbudet eller 14.450 kronor, vilket befästes med klubbslag. Då byggnadskommittén emellertid inte ansåg sig kunna acceptera detta anbud erbjöd sig byggmästare H. P. Hansson i Kärrstorp, att i enlighet med kostnadsförslaget, kontraktet och arbetsbeskrivningen, för ett pris av 14.000:— kronor samt 125 lass gråsten utöver den redan befintliga åtaga sig det viktiga uppdraget, vilket av byggnadskommittén antogs. Så skrevs kontrakt och så kunde nedrivningsarbetet av den gamla kyrkan och uppbyggande av den nya taga sin början. Hur det förfors med gamla kyrkans inventarier kommer att beskrivas i avsnittet om den nuvarande kyrkans inredning.

Den 1 augusti 1880 invigdes den nya kyrkan av, som det heter, H. H. Biskopen, Prokansleren, Kommendören med St. Korset af Kongl. Nordstjerne Orden m. m. Dr V. Flensburg. Till den visitation, som hölls i samband med kyrkans invigning, hade kyrkoherde Fritz Molin, såsom sed är, skrivit en ämbetsberättelse enligt vilken framgår att kostnaden för den nya kyrkan och en mindre orgel hade uppgått till 20.000 kr. Orgelns tillkomst hade möjliggjorts genom en gåva på 500:— kr av handlande J. Larsson och genom lån på 1000:— kr av kyrkovärden Ola Nilsson. Då beslutet om kyrkans byggande fattades ägde församlingen blott 13.340 kr, men skriver kyrkoherde Molin i sin ämbetsberättelse:

"Den brist som således nödvändigt måste uppstå åtog sig emellertid församlingen enhälligt att fylla. Och då nu genom gemensamma bemödanden Helgedomen står färdig är det mig en sann glädje kunna vitsorda den offervillighet såväl mera som mindre bemedlade församlingsboar ådagalagt."

Vid invigningen den 1 augusti biträddes H. H. Biskopen av kontraktsprosten L. P. Holmberg från Äspö, prosten C. Tegnér från Källstorp, kyrkoherde Chr. Heideman från Hemmesdyngge och församlingens kyrkoherde Frits Molin. Sedan assistenterna intagit sina platser i koret höll biskopen invigningstalet över 1 Kor. 3:16, som i den nuvarande bibelöversättningen lyder så: "Veten I icke att I ären ett Guds tempel, och att Guds Ande bor i eder?" Omedelbart efter kyrkans invigning följde högmässan, varvid predikan hölls av kyrkoherde Molin över dagens text, som troligen med hänsyn till tiden på året och predikoämnet måste ha varit evangelietexten på tionde söndagen efter Trefaldighet, nämligen Luk. 19: 41—47, där det beskrives att Jesus gråter över Jerusalem. Kyrkoherde Molin predikade över ämnet: "Huru angeläget det är för enhver människa att betänka hvad hennes frid tillhör."

Efter den följande visitationsstämman uttryckte biskopen sin stora glädje över den ovanliga offervilja, som Östra Torps församling givit prov på i samband med uppförandet av den nya kyrkan, vilket verk på grund av kyrkans ringa inkomster endast kunde förverkligas genom frivilliga gåvor. Särskilt frambar biskopen sitt tack till kyrkovärden Per Mickelsson för det nit och den omsorg han ådagalagt för kyrkobyggets lyckliga resultat, varigenom han vunnit alla församlingsbornas aktning och erkänsla. Därefter överlämnade kyrkovärden Mickelsson en present i silver till byggmästare H. P. Hansson såsom erkänsla för församlingens tacksamhet.

I sin bok Vemmenhögs Härad skriver Paul Asp om Östra Torps kyrka, att "den är vacker både ut- och invändigt med öppna bekväma sittplatser och tak som en "ryggåsstuga". En upp-

gift av Paul Asp att kyrkans orgel skulle ha skänkts av fotografen och hemmansägaren N. Bengtsson bestyrkes inte av församlingens protokollsböcker, men möjligt är att denne utfört orgeln för de pengar, som församlingen fått som gåva och erhållit i lån och att återstoden utgjort en gåva av orgelbyggaren. Däremot få vi genom Paul Asps bok en annan mycket intressant uppgift, nämligen vart altartavlan tog vägen. I sakristian hänger en gammal oljefärgstavla, föreställande Kristus vid bordet, sägande "En af eder skall förråda mig." Det var en kopia av Leonardo da Vincis "Nattvarden." På det nya altaret stod ett stort förgyllt kors i likhet med det som stod i Lilla Isie kyrka, innan den nya altartavlan tillkom, och som nu är förvarat i pastoratsmuseet i Hemmesdyngne prästgård.

Den nya kyrkan gick ett sorgligt öde till mötes. Åskan slog ner i kyrkan 1890 och åstadkom åtskillig skada och knappt trettio år efter kyrkans tillkomst eldhärjades den så svårt, att endast murarna och det delvis skadade tornet kvarstod.

Genom församlingens offervillighet och nitälskan för sitt tempel byggdes den åter upp i förnyad och förskönad gestalt och vad Paul Asp en gång skrev gäller alltjämt: "Midt i den lummiga och rätt stora slättbyn höjer sig kyrkan, den sydligaste i landet, med sitt torn nästan som en minaret."

Vårt hem hon vara vill i livets glädjedagar,
Och när i sorgens tid bekymrat hjärta klagar,
Där redes oss ett rum vid Herrens nattvardsbord,
Där vigas vi till ro i våra fäders jord.

Blott som en flyktig dröm är människans dag i tiden,
Och snarligt lyktad är för varje släkte striden.
All jordens glans förgår, all makt slås ned i grund;
Guds kyrka skall bestå till tidens sista stund.

KYRKAN BRINNER.

Palmsöndagen den 4 april 1909 råkade kyrkan under själva gudstjänsten i brand. Högmässan började i vanlig ordning och tid kl. 13. När församlingarnas kantor Theodor Gerdtsson en stund innan högmässan anlät till kyrkan tyckte han att det lukta-
de brandos i kyrkan men varken pastoratets vice pastor N. Wiedemann eller någon av kyrkobesökarna ansåg att så var fallet. Mot slutet av högmässan blev det emellertid klart för alla, att kyrkan råkat i brand, enär hela templet alltmer uppfylldes av brandrök. Kyrkobesökarna förhöllo sig hela tiden lugna. Ingen panik kunde förmärkas hos de församlade. Alla stannade kvar på sina platser, trots att under de sista minuterna av gudstjänsten eldslågor började från takåsen slå in i själva kyrkan. Pastor Wiedemann hade predikat över högmässotexten på Palmsöndagen om Den Heliga Nattvarden och slutpsalmen vid gudstjänsten var sista versen av psalm 161 i gamla psalmboken, nuvarande psalmboken 201:3, vilken lyder:

Låt mig få bliva städs i dig
Och dig för evigt tjäna.
Förbliv ock evigt du i mig
Och värdes sist förläna,
När jag är stadd i dödens nöd,
Att styrkt av detta nådens bröd
Jag glad till dig må fara.

I ett referat i Trelleborgs Tidningen dagen efter heter det:
"Man må ej förtänka kantorn att denna vers spelades i något raskare tempo än vanligt, och det var väl inte heller så underligt,

att pastorn denna gång ej brydde sig om att från predikstolen läsa upp de allmänna kungörelserna, sedan eldens sprakande en god stund tydligt hörts från takåsen”.

Ett intensivt räddningsarbete började nu. En större, dyrbar ljuskrona, som hade skänkts av kyrkovärden Sven Nilsson räddades. Den blev visserligen illa åtgången men kunde sedermera renoveras och hänger nu i nuvarande kyrkan. Allt det övriga i kyrkan skattade åt förgängelsen, altare, predikstol, kyrkobänkar och orgel. Elden spred sig med rasande fart genom trävirket i kyrkan. Själva kyrkorummet var omöjligt att rädda. Därför inriktade man sig på att hindra, att elden skulle få fäste i tornet, som till stor del lyckades, även om tornet blev skadat och längre fram måste repareras. Det enda som återstod efter branden var kyrkans murar och det alltså något skadade tornet. Allt annat hade fallit samman och förtärts av elden. Prästgårdens halmtak fattade eld flera gånger men därigenom att mycket folk i hast samlades kring den brinnande kyrkan kunde den snabbt släckas. Däremot brann en f. d. bierkrog, som låg femtio meter från kyrkan, ned till grunden.

Orsaken till branden visade sig bero på ett antagligen bristfälligt kakelugnsrör, som gick genom muren och spånbeklädnaden och låg utanpå papptaket upp till takåsen, där eldsvådan troddes ha begynt.

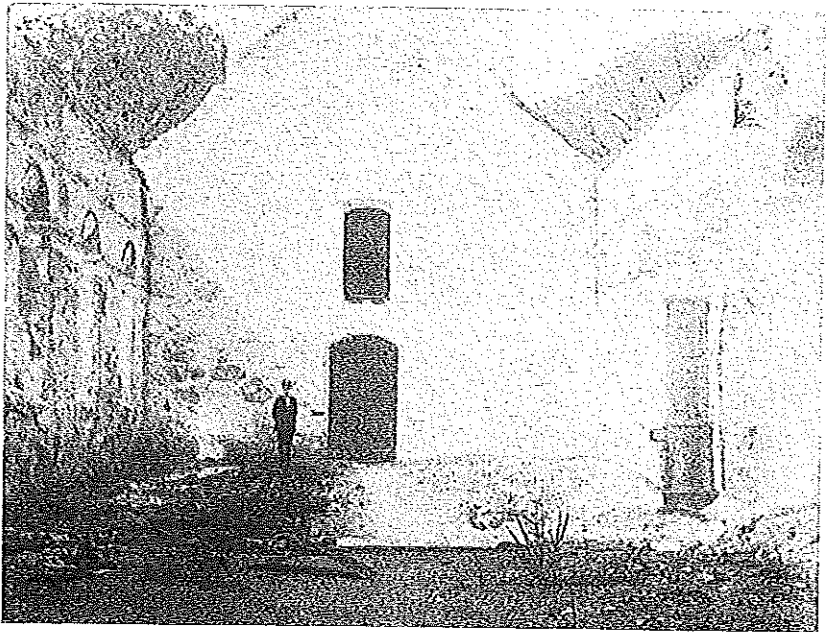
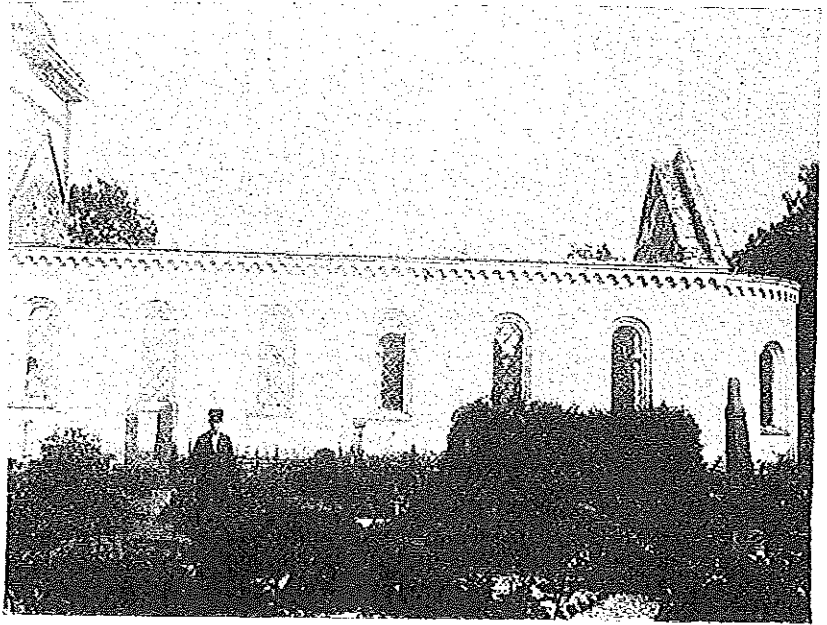
Den nya kyrkan hade alltså blott stått i det närmaste trettio år och branden av kyrkan gjorde ett djupt intryck på sockenborna, såsom alltid en eldsvåda gör och i synnerhet när det gäller en kyrka. Det kom också till uttryck i åtskilliga dikter.

Den 7 september 1910 hölls en auktion i Smyge folkskola eller som den numera kallas Södra skolan, å gåvor för att an-

skaffa en altartavla. Vid denna gåvoauktion, som inbragte 710:—
kr höll dåvarande vice pastorn Ernst Cederberg en bibelför-
klaring över 1 Krön. 29: 1—18, som handlar om de gåvor, som
under konung Davids tid skänktes åt templet. Pastor Cederberg
hade till sin bibelförklaring även författat en dikt, som senare ut-
kommit i trycket. Då den har en del intressanta upplysningar
om branden i kyrkan återges den här fullständigt.

En älskad kyrka
i fjor nedbrunnit,
Och Östra Torp ingen kyrka har.
Men torn och murar
har ej försvunnit;
De minna oss uppå forna dar
I älskad kyrka,
Då ordet, klara
I renhet, styrka;
Den underbara,
Blef oss förkunnadt i Andens kraft,
Som gaf oss det vi ej fordom haft.

Ja, Östra Torp snart
sin kyrka mister,
Ty allt i lågor omkring oss står.
Med sorglig fart
hvarje bjälke brister;
I ögon synes så bitter tår.
Men eld nu rasar,
Och bjälkar falla,
Och hjärtat fasar
I mänskor alla,
Ty lågor härja vår kyrka kär,
Af röda lågor, en väldig här.

Nu taket brinner;
                  ett eldregn flamar.
Nu störtar taket i kyrkan ner,
Och flammor brusa
                  med röda kammar,
Och ingen låga förskoning ger.
                  Sten-dopfont brister
                  I hundra bitar
                  För eldstorm, bister,
                  Och elden ritar
En tafla fruktansvärd i sitt slag,
Den må oss minna om Domedag.

Nu predikstolen
                  i lågor brinner.
Det sista ordet har talats där.
Nu lågan blodröd
                  Guds altar hinner.
Den skonar intet, och korset här,
                  Guldkorset kära,
                  Nu står i lågor,
                  Som oss förfära.
                  Och eldens vågor,
De flamma nu uti vredesglöd,
Som oss påminna om evig död.

Och sorgen fattar
                  hvar mänskas hjärta;
I ögat synes så mången tår;
Och hjärtat känner
                  så bitter smärta,
Som om man stod vid en moders bår.

Ty kyrkan är ju
Vår moder kära,
Som oss vill leda,
Som oss vill lära
Och föra uppåt i Himlens höjd,
Där allt är glädje, och ljus och fröjd.

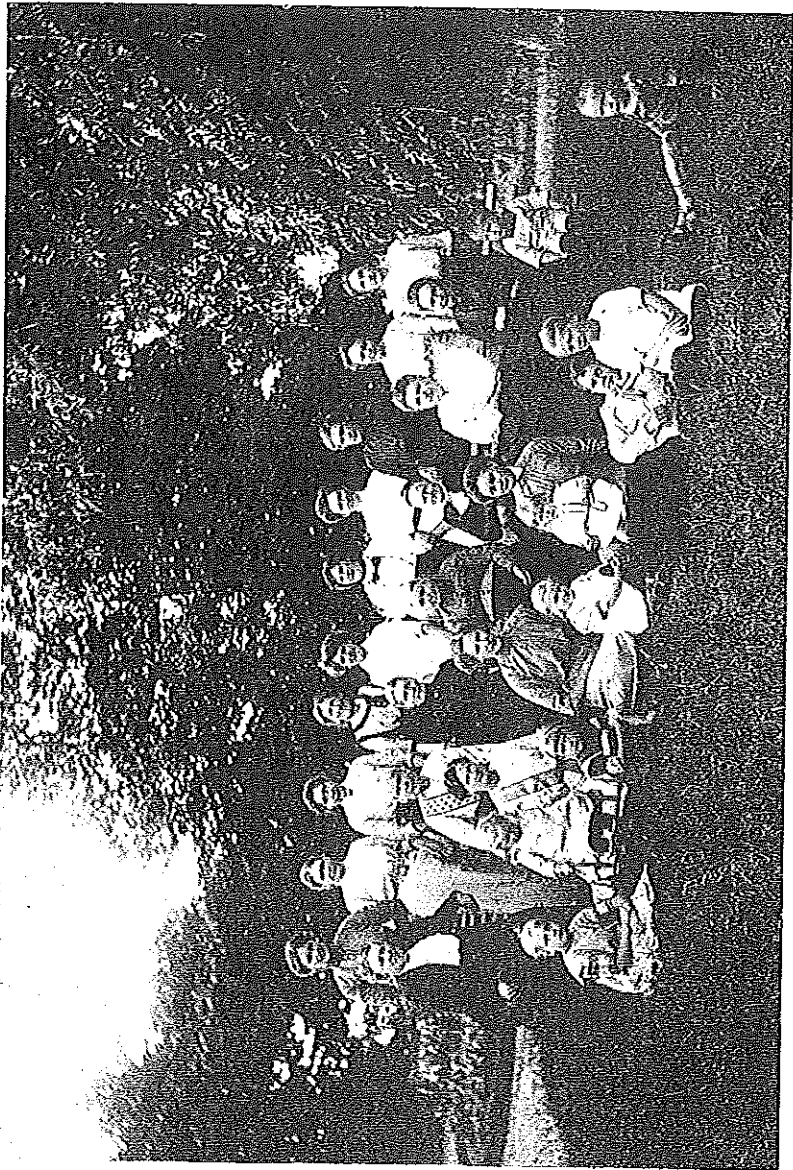
Men Gud är kärleken,
stillen Eder
I sorgsna hjärtan, och fatten hopp.
Den kyrka elden
har störtat neder,
Den må i kärlek nu byggas opp.
I unga, gamla,
Du, som nu gråter,
Gud Er vill samla
Till glädje åter
I nybyggd kyrka, så fager, skön
Till Herrens altare, Ord och bön.

Ack, gif en gåva
att kyrkan pryda.
Gif fröjdefullt, hvad du har att ge!
Jag tror, att kunde du
hjärtat lyda,
Du gåfve mycket. Vi får väl se.
Hvad kärlek gifver
Med tacksamt hjärta
Det ock förblifver.
Den armes smärta,
Den kan försvinna för gåfva god,
Som skänker glädje och hopp och mod.

Och hvad som gifves
må ges med gamman.
En gladan gifvare älskar Gud.
Så må vi gifva
nu allesamman,
Hvar en sin gåfva. Ett högre bud,
Det rena, höga
Är kärleksbudet;
Det ger ej föga,
Ty hjärteljudet
Nu drifver sakta att gifva mer,
Ja, änkans skärf Gud beröm ju ger.

Vår Frälsar käre
var rik och mäktig;
Han blef dock fattig för mänskors skull.
Han gaf en gåfva
så stor och präktig,
Han, som af nåd och af sanning full,
För människor dödde
På korset höga
Och led och blödde
Med kärligt öga.
Så likna Jesus, som mycket gaf
Och var av kärlek ett grundlöst haf.

Vid samma tillfälle hade en församlingsbo fröken Anna Andersson, som innehade en vitvaruaffär i Smygehamn författat en annan dikt, som också handlade om den genom elden förstörda kyrkan. Jag har erhållit den genom en församlingsbo i förskingringen, tulluppsyningsman Henry Österlund, Limhamn. Ur den dikt, som skrevs till den auktion, som hölls av kvinnliga arbets-

Östra Torps kvinnliga arbetsförening i början av seklet.

föreningen, som syföreningen då kallades, och vid vilket tillfälle pastor Ernst Cederberg uppläste sin dikt, citera vi några utdrag.

Wid auktion 1910

Wår kyrka hon brände

Vådelden antände

Palmsöndagen den fjerde april.

Ja hanen den röde, med väldigt brak
den tog och förstörde hela dess tak
Och allt vad som inne i kyrkan fanns
Ej något blev skonat för makten hans.

Men högt öfver tornet en kyrktupp stod vakt
såg ner på den röde med stolt förakt
Vatten, gjut vatten, den ropte ut.
Och vatten blef gjutet Och elden tog slut
Kanske aldrig vi nu någon kyrka fått
Om tornet också hade brändt opp.

Det lyckades också denna kyrkliga arbetsförening att genom denna och en annan liknande gåvoauktion insamla de pengar, som behövdes för att anskaffa till kyrkan en altartavla. Det heter också så här:

När Kantorn i kateder med klubban slog
Mycket annat var skänkt, båd i påsar i korgar, på tallrik och fat
Och därför blef der, ett så glänsande resultat.

Två följande försäljningar under året 1911 anordnades. I dikten från 1911 heter det

Mina damer.

Tacka vill vi oss sjelf, så vet vi hvem vi tackar
Men Anna hur står du nu och snackar.

Författarinnan Anna delar genom sin dikt ut beröm åt alla:

Sen alla flickorna som har bidragit
på var sitt vis så det har förslagit.
Emma som frusit grädden till is
hon är i sanning värt sitt pris.
Kjersti o Emma som kokat vår goda kopp
Och sedan kopparna diskat opp.

Det var avsikten med de två försäljningar, som höllos under 1911 att samla ihop så mycket pengar, att föreningen skulle kunna inköpa ytterligare en takkrona till kyrkan, vilket också lyckades. Kyrkan hade då åter blivit återuppbyggd och det heter också i en dikt vid den första gåvoauktionen 1911:

Kyrkan vår nu färdig står
fin och ljus, som det anstår ett Herrens hus.
Men — det fattas en krona i taket.

Arbeten många slag bjudes ut i dag
att gåfvan bli stor, vi säkert tror.
Det blifver då — kronan på verket.

Genom den kvinnliga arbetsföreningens beundransvärda insatser för den nya kyrkan kunde också åtskilliga gåvor anskaffas, för vilket närmare kommer att redogöras i kapitlet om kyrkans inredning.

O folk, din kyrka än består.
Trots storm och strid sen tusen år
Mot höjden spiran stiger
En tillflyktsort från larm
och strid
Vår tempelgård oss skänker frid
och helg kring landet viger.

Sköna tempel, Herrens boning.
Här upplåts vår Faders famn,
Inom dig oss bjuds försoning,
Salighet i Jesu namn;
Inom dig förvaras, vårdas
Ordets skatter, salig tro,
Hopp och fröjd och sabbatsro

DEN NUVARANDE KYRKAN.

Av den nedbrunna kyrkan återstod endast murarna och tornet och eftersom tornet var illa skadat beslöt kyrkostämman redan vid sammanträde den 17 maj 1909 att provisoriskt verkställa restaurering av detsamma. Till denna stämma, som leddes av dåvarande vice pastorn N. Wiedemann hade även framlagts ritningar till kyrkans återuppbyggande men ansåg kyrkostämman kostnadsförslaget alldeles för dyrt, varför inspektor P. Persson och kyrkovärden Nils Mattsson fick stämmans uppdrag att söka kontakt med någon, som vore villig att till ett billigare pris åtaga sig det stundande arbetet.

Nästa månad hade församlingen erhållit en annan vice pastor, nämligen Ernst Cederberg, sedermera kyrkoherde i pastoratet från år 1914 och till sin död 1930. Det var denne Cederberg, som i egenskap av kyrkorådets och kyrkostämmans ordförande lett de förhandlingar, som ledde till kyrkans återuppbyggande.

Redan vid kyrkorådssammanträde den 19 juni 1909 och kyrkostämma den 21 juni 1909 fattades beslut att man skulle ansöka om tillstånd att återuppföra kyrkan i enlighet med de av Kungl. Maj:t den 8 juni 1877 gillade ritningarna med den förändringen att kyrkan icke skulle vara ryggåsbyggnad utan taket

skulle, för att erhålla bättre uppvärmning, anläggas mitt på sparrarna och hela taket innantill skulle utgöra ett gipstak. Yttertaket skulle beklädas med papp och taket över koret med galvaniserad järnplåt. Kyrkostämman beslöt vidare godkänna specialritningar till kyrkans inredning med avseende på predikstol, bänkar och orgelläktare. På altaret skulle tillsvidare placeras ett förgyllt träkors i likhet med vad som varit fallet tidigare. Enligt detta förslag skulle hela byggnadskostnaden nedbringas till kr 9.755.

Man menade att man genom denna åtgärd att anlägga ett gipstak mitt på sparrarna under tvärbjälkarna skulle vinna åtskilliga fördelar, bättre uppvärmning, prydligare utseende och framför allt billigare byggnadskostnad. Handlingarna översändes till domkapitlet och sedan detta yttrat sig över ärendet översändes ansökan till Överintendentämbetet för godkännande. Handlingar återsändes på remiss och på församlingens uppdrag besökte arkitekten Theodor Wählin kyrkan och efter fullgjort uppdrag framförde denne olika anmärkningar mot det uppgjorda förslaget. I sitt yttrande hävdade arkitekt Wählin, att takstolen borde givas en mera konstruktiv form och sammanbyggnad, att innertaket borde underpanelas, att ett isoleringslager av torvmull borde inläggas på undertaket, att yttertaket borde täckas med galvaniserad plåt eller svartplåt, att den tillämnade skorstenen borde uppdragas över taknocken, att fuktisolerade undergolv borde inläggas i bänkkvarteren och att grunden under kyrkans absid borde förstärkas och uppkomna sättsprickor lagas. Det var alltså en hel rad av anmärkningar, som arkitekt Wählin hade att andraga, och därjämte hade Överintendentämbetet förklarat, att de företedda ritningarna till kyrkans inredning voro ur olika synpunkter otillfredsställande.

Vid kyrkostämma med Östra Torps församling den 23 maj 1910 föredrogs utlåtandet från Kungl. Överintendentämbetet av den 26 april 1910 jämte ett av arkitekt Wåhlin den 24 september 1909 upprättat tjänstememorial. Därjämte föredrogs av arkitekt Wåhlin upprättad ritning för återuppbyggnad av den nedbrunna kyrkan. Kyrkostämman beslöt i enlighet med kyrkorådets förslag av den 14 maj 1910 att godkänna de föreslagna ändringarna. Därjämte beslöt kyrkostämman att till Kungl. Maj:t i författningsenlig ordning inkomma med ritningar till altare, altarring, predikstol, orgel och bänkar m. m. efter av arkitekt Wåhlin upprättat förslag. Sedan domkapitlet haft tillfälle att yttra sig och för sin del tillstyrkt de förändrade ritningarna och det uppgjorda kostnadsförslaget blevo dessa stadsfästa den 8 juli 1910 av Kungl. Maj:t och de nya ritningarna till inredning den 16 december 1910. Domkyrkoarkitekt Theodor Wåhlin uppgjorde, sedan Kungl. Maj:t fastställt ritningarna den 8 juli 1910, arbetsbeskrivning, vilken förelåg utskreven den 29 juli 1910. Eftersom denna låg till grund för kyrkans återuppbyggnads skola vi återge det väsentligaste av denna. Arkitekt Wåhlin framhåller inledningsvis att till ledning för kyrkans återuppbyggnad skall tjäna de den 8 juni 1877 av Kungl. Maj:t fastställda ritningarna till ny kyrka, vilka i huvudsak skola gälla, dock med de ändringar, som vidtagits enligt den 24 september 1909 och den av Kungl. Maj:t den 8 juli 1910 fastställda restaureringsritningen. Beträffande grundgrävning och anläggande av betonggrund framhåller arkitekten att vid grävningen skall i synnerhet vid förstärkningen av korets grund den största försiktighet iakttagas. Efter murverkets ordentliga avsträvning och uppstämning till förhindrande av rubbningar i murverket, blottas och undermineras grunden, varvid ytterligare upp-

stämpling vidtages. Sedan utgrävningen fortsatts till fast botten och frostfritt djup, instampas under den blottade grunden två betongpelare. Betongen skall med största omsorg packas in under murverket, så att fullt pålitlig bärighet uppnås. Om kistor och likdelar påträffades under grävningsarbetet skulle dessa med den största försiktighet uppsamlas och läggas ned i en ny grav inom kyrkogårdens område. Likaså skulle gravstenar, som påträffades under golvet, tillvaratagas.

Avschaktningen för den nya golvbeläggnings skulle göras till ett sådant djup, att det nya golvet kom i samma höjd som det gamla. På den väl avjämnade och tillstampade botten skulle betongunderlag av 75 m/m tjocklek påläggas. Sedan betongen blivit avjämnad och ordentligt bundit, strykes undergolvet två gånger med adiodon. Domkyrkoarkitekt Wählin lämnar följande direktiv i sin arbetsbeskrivning beträffande murningsarbeten. Sedan grundförstärkningen under absiden slutförts, lagas sprickorna i kyrkans murar genom uttagning av lösa stenar eller stenar, som rubbats, och inläggas nya förband dels av tillpassade stenar av granit, dels genom inmurning av tegel, i vilken där så behövs plattjärn av lämplig längd och med klivna och krökta ändar skulle läggas in.

Övriga genom brand eller på annat sätt skadade murpartier skulle lagas på liknande sätt alltefter som det betingades av omständigheterna. Avsatsen i sidomurarna för takstolens uppsättning lagas och justeras med användande av bästa framtegel. All den invändiga väggytsen avknackas, muren rengöres omsorgsfullt och tvättas, lösa granitskärvor brytas bort och behövliga lagningar företagas, varefter stänkes med cementbruk av lika delar ren cement och ren strid grus. Denna stänkning fortsattes till dess

att alla gropar bli fyllda och en något så när jämn yta uppnåtts, varefter finputsas med prima bruk av välsläckt kalk. Den yttre putsen lagas där så är behövt med samma bruk. Ut- och invändigt vittas hela kyrkan med slagen kalk, uppblandat med en obetydlig kvantitet gulocker för att bryta den kalla tonen i kalken.

Beträffande timmerarbetet föreskriver arkitekt Theodor Wåhlin att på det noggrant med adiodon strukna betongunderlaget skulle i bänkkvarteren och i sakristian läggas golv av 31 m/m hyvlade och spåntade prima golvbräder på 100×100 m/m regler. I bänkkvarterens kant lägges ett fotträ av furu, vari golvplankorna skola nedfalsas och bänkgavlarna infästas

Takstolarna göras med noggran sammanhuggning bildande ett yttre och ett inre tak. Det inre skall vila på de inre sparrarna, som göras av hyvlade 125×150 m/m prima sparrvirke och på hanbjälkarna av samma sorts virke. Det inre taket skall göras av lockpanel spikade på undersidan av på stolarna, respektive hanbjälkarna, lagda 75×150 m/m åsar, i rät vinkel mot dessa. Panelen får sålunda samma riktning som stolarna. Yttertaket göres likaledes såsom åstak. På de yttre stolarna, som göres av 150 × 175 m/m sparrar lägges 125 × 150 m/m åsar samt på dessa takpanel av 25 m/m spåntade goda utskottsbräder.

Vi komma så till järnarbetena, där det först föreskrevs att solbänkarna skulle beläggas med gjutjärnsplattor. Nödiga ankarjärn skulle vidare inläggas i murverket såväl vid förbindningen mellan gammalt och nytt murverk som i de nybyggda partiernas hörn. Fönster och dörrvalv cementstrykas och inbäddas väl i cement. I takstolar och bjälklag anbringas nödiga beslag och förankringar med murverket. Alla beslag och järnarbeten som

ej komma att inbäddas i cement, mönjestrykas omsorgsfullt på alla sidor innan de anbringas på sina respektive platser.

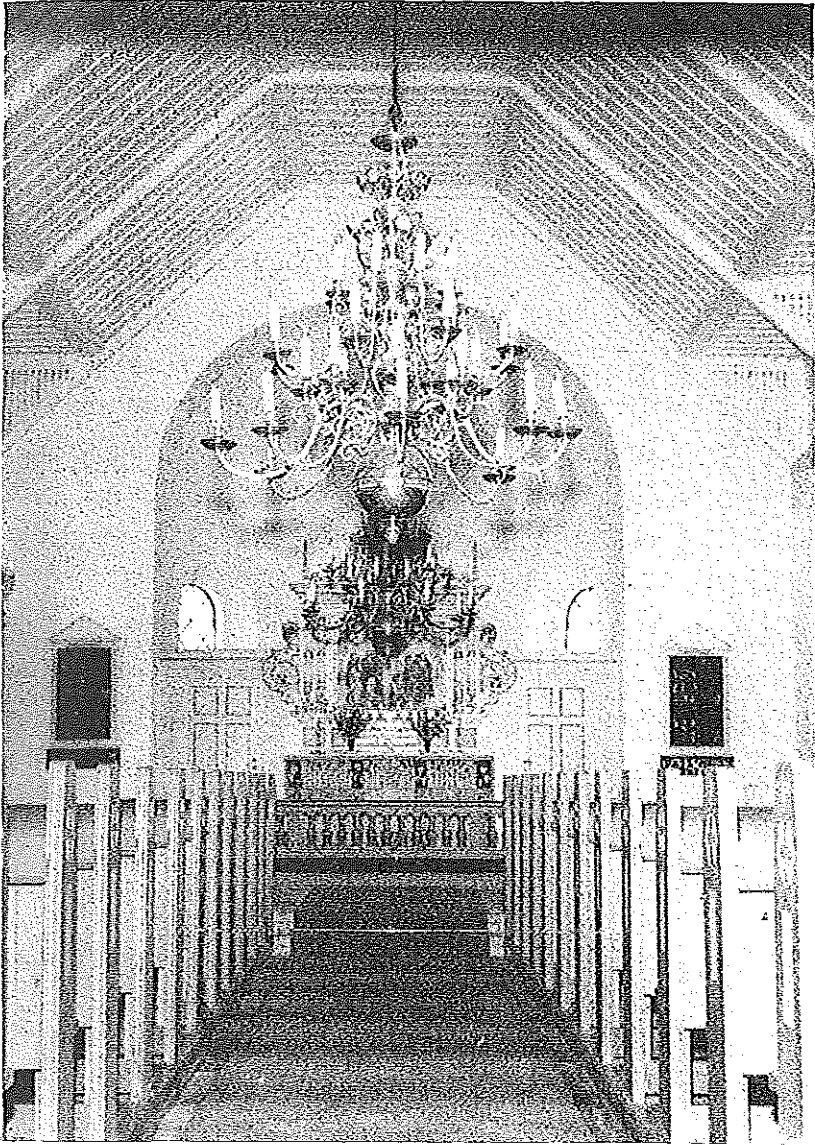
I vad det avser taktäcknings- och plåtslageriarbeten bestämdes att kyrkan såväl som absidens tak skulle täckas med galvaniserad plåt, som före uppläggningsen skulle bestrykas på undersidan med blyvittsoljefärg. Därefter vid uppläggningsen strykes den i falsarna med samma sorts färg och slutligen strykes den färdiga takytan två gånger med samma färg

När det gäller glasarbeten föreskrev arbetsbeskrivningen att i samtliga fönster skulle insättas vanligt enkeltjockt fönsterglas. Allt glas, som sättes i järn, tryckes och fogas i prima mönjekitt.

Sedan arkitekt Wählin lämnat en del anvisningar beträffande målningsarbeten säger han, att målning och uppläggnings av färg samt förgyllning på altaret med uppsats, altarring, predikstol m. m. skall göras enligt hans närmare anvisning. Övriga snickerier av furu grundas, spacklas, slipstrykas och oljemålas därpå tre gånger i anvisad ton. Golven i bänkkvarteren, på orgelläktaren och i sakristian oljas, laseras och fernissas två gånger med prima golvlack. Till sist upptager arbetsbeskrivningen en rad olika allmänna bestämmelser.

Domkyrkoarkitekt Theodor Wählin's arbetsbeskrivning till återuppbyggande av Östra Torps kyrka är föredömlig. Den har här ovan relaterats i de avsnitt den blivit utförd och det ganska utförligt därför att den ger oss en ganska klar bild på vad sätt nuvarande kyrkan återuppbyggts. Beträffande kyrkans inredning skall vi återkomma i nästa kapitel. Kyrkans utseende till det yttre kom i stort sett att te sig likt den äldre kyrkan eftersom 1877 års ritningar lågo till grund för dess återuppförande men beträffan-

Nuvarande kyrkans interiör.

de det inre blev den helt olika denna i vad det avser altare, predikstol och dopfunt ävensom den nya orgeln.

Sedan vid sammanträde med församlingens kyrkoråd den 22 augusti 1910 föredragning skett av Kungl. Maj:ts utslag angående "iståndsättande av församlingens genom våldeld förstörda kyrkobyggnad", givet Stockholms slott den 8 juli 1910 jämte domkyrkoarkitekt Wåhlins arbetsbeskrivning beslöt kyrkorådet att låta införa i Trelleborgs Tidningen och i Skånska Dagbladet nedanstående annons två gånger två dagar i rad:

Kyrkobyggnadsentreprenad

Arbetet å utförande af mureriarbete, timmerarbete, glasin-sättning, plåtslageriarbete m. m. för restaurering av Östra Torps kyrka enl. K. M:ts Resolution af 8 juli 1910 torde af hugande speculanter inlemnas i förseglade anbud å pastorsexp. före den 9 nästkommande Sept. Ritningar, arbetsbeskrifning och förslag till entreprenad Kontrakt ligga till påseende hos undertecknad. Kyrkorådet förbehåller sig full frihet att antaga eller förkasta inlemnade anbud.

Östra Torp den 22 Aug. 1910

Å Kyrkorådets vägnar

Ernst Cederberg

v. Pastor.

Vid ett kyrkorådssammanträde någon vecka senare tillsatte kyrkorådet disponenten vid snickerifabriken i Trelleborg Axel T. Blohm till kontrollant vid det förestående kyrkobygget och skulle denne i arvode erhålla 25 kr för varje besök vid kyrkan, dock skulle hela ersättningen för kontrollen inte överstiga 300:— kr.

Den dag ansökningstiden utgick för kyrkobyggnadsentreprenaden den 9 september, samlades åter kyrkorådet till sammanträde för att besluta angående de inkomna anbudena. Tre sådana förelågo nämligen från byggmästarna Anders Pettersson i Svedala Nils August Larsson i Östra Torp och P. Lundberg, Regementsgatan 18, Ystad. Byggmästare Petterssons anbud löd på 10.500:— kr, Larssons på 14.422:— och Lundbergs på 7.956:—. Den sistnämnde byggmästare P. Lundberg från Ystad antogs som byggnadsentreprenör och kontrakt skrevs med denne i ett av domkyrkoarkitekt Theodor Wåhlin tryckt formulär för entreprenadkontrakt. I kontraktet, som är underskrivet den 12 september 1910 stipuleras bl. a. att yttertaket med plåtbeklädnad skall vara lagt den 15 november 1910 och att hela byggnaden skall vara färdig till avsyning senast den 1 juni 1911. Församlingen bekostade sand och grus ävensom golvplattor, för vilka entreprenören skall erlägga 165:— kr. Entreprenadsumman hade emellertid stigit till kr. 8.500:—. Det stipulerades att entreprenören är under en tid av tre år skyldig att ansvara för arbetets goda beskaffenhet. Kontraktet, som i dess tryckta skick omfattade aderton paragrafer, har tillagts en nittonde tillskriven, där det heter att under sön- och helgdagar får intet arbete, tillhörande kyrkobyggnaden förekomma. Det undertecknades av vice pastorn Ernst Cederberg och byggmästare P. Lundberg samt kyrkovärden Nils Mattsson.

Såsom vi tidigare ha sett fastställde Kungl. Maj:st den 10 december 1910 ritningarna beträffande kyrkans inredning och beslöt kyrkorådet vid sammanträde den 17 januari 1911 att tre dagar i rad låta införa i Skånska Dagbladet följande annons:

Entreprenad
å Kyrkoinredning i Östra Torp.

Förseglade specificerade anbud å arbete till dörrar, bänkar, bänkskärmar, läktarbarrier, altarrund och altare, predikstol med undantag af fyra utskurna infyllningar, allt af fur, i enlighet med af K M:t fastställda ritningar med uppsättning i kyrkan, alternativförslag, innefattande äfven målning, mottages å pastorsexp. i Ö. Torp före den femte febr. 1911, hvarest äfven ritningar tillhandahållas för spekulanter. Kyrkorådet förbehåller sig full frihet att antaga eller förkasta inlämnade anbud.

Östra Torp den 20 januari 1911

Å kyrkorådets vägnar:

Ernst Cederberg

v. Pastor

Kyrkorådet sammanträdde den 14 februari 1911 för att behandla och taga ställning till de inlämnade anbuden. Av de sex inlämnade anbuden stannade kyrkorådet för det av snickerifabriksidkaren Per Tufvesson i Vallby inlämnade. Kontrakt skrevs med denne den 14 februari 1911 för en kontraktssumma av kr. 3.503:—. Angående detta arbetes utförande hänvisas till följande kapitel, som kommer att handla om kyrkans inredning, huvudsakligen altare, predikstol, dopfunt och orgeln.

Kyrkorådet beslöt vid sitt sammanträde den 8 mars 1912 att införa följande annons en gång i Skånska Dagbladet:

Anbud

å nytt tak af galvaniserad jernplåt å Ö. Torps kyrktorn må inlemnas till Hemmanseg. Jöns Jönsson före den 15 april 1912.

Kyrkorådet.

Vid entreprenadtidens utgång hade tre anbud ingivits, av vilka kyrkorådet tog det av plåtslagaren E. G. Blomberg, Svedala inlämnade och skrevs kontrakt med denne den 9 maj 1912 för en kontraktssumma av 900:— kr. I detta pris ingick förutom arbetet tornets och spirans täckande med galvaniserad plåt även uppsättande av rännor och stuprör. Detta arbete blev alltså utfört efter kyrkans invigning liksom uppsättning av en åskledare, vilken anläggning utfördes under år 1912 av Åbjörn Anderssons mek. verkstads aktiebolag i Svedala.

Vid tidpunkten för kyrkans invigning, alltså i juni månad 1911 kunde kyrkorådet göra upp en preliminär kostnadsberäkning över utförda och kommande återstående arbeten och då denna beräkning i stort sett överensstämmer med de faktiska kostnaderna återges den här.

Grundförstärkning	100:—
Mureriarbete och material	2.700:—
Betong under golv med adionisolering	540:—
Timmerarbete	3.850:—
Skorstensmurning och järnstol	600:—
Taktäckning med plåt och plåtslageri	1.280:—
Isoleringslag av torvmull på innertaket	100:—
Inredning	1.337:—
Målning	945:—
Glasinsättning	198:—
Smideriarbeten	125:—
Värmeapparat i kyrkan	600:—
Orgel	5.000:—
Tornets reparation	1.200:—
Materialhus och sockenstuga	3.000:—

Dopfunt i kyrkan	400:—
Restaurering av den gamla predikstolen enl. Kungl. Maj:ts beslut	160:—
Tillfälliga lån m. m. till kyrka	6.800:—
Oförutsedda utgifter (arkitektarvode m. m.) ..	1.065:—
	<hr/>
	Summa Kronor 30.000:—

Denna kostnadsberäkning är uppgjord och underskriven av vice pastor Ernst Cederberg, byggmästare P. Lundström, kyrkorådsledamoten Jöns Jönsson, kyrko- och skolrådsledamoten Magnus Tullberg och kyrkovärden Sven Nilsson.

Samtidigt med uppgörandet av denna kostnadsberäkning beslöt kyrkostämman att upptaga ett lån på 20.000:— kr med en amorteringstid på 40 år. Till att underteckna och att å församlingens vägnar utkvittera lånet utsågos hemmansägaren Jöns Jönsson å Östra Torp nr 7 och stationsinspektör P. Persson å Ö. Torps järnvägsstation.

För uppförande av sin nedbrunna kyrka hade församlingen iklätt sig stora offer och detta offersinne kom också på ett tydligt sätt i dagen från enskilda församlingsbor, då det gällde att smycka kyrkans inre, såsom det tydligt framgår av det följande.

O Gud, det är en hjärtans tröst
Att i ditt hus få komma,
Där vi få glädjas av din röst
Med alla dina fromma.
Hur väl det i ditt tempel går,
Hur helgedomen härlig står,
Det är stor lust att skåda.

I dino huse är en dag
Fast bättre till att bliva
Än allt det nöje och behag,
Som världen har att giva.
Fullkomlig glädje hos dig är
Uti i din boning, Herre kär,
Där du dig uppenbarar.

KYRKANS INREDNING.

I den dikt, som vice pastor Ernst Cederberg författade i anledning av kyrkobränden, heter det: "Sten-d o p f u n t brister I hundra bitar."

Så torde emellertid inte ha varit fallet. Vid uppröjningsarbetet efter branden visade det sig, att den visserligen var sönderbränd men ändå användbar i stort sett. Av någon anledning hamnade den i en av sockenbornas trädgårdar, där den stod som prydnad och användes som bord. Pastor Cederberg återfann den och den blev åter uppställd i kyrkans kor. Emellertid beslöt kyrkorådet att den skulle överlämnas i förvaring till Lunds Universitets Historiska Museum. Vid kyrkorådssammanträde den 20 maj 1914 föredrogs ett gåvobrev från kyrkovärden Sven Nilsson, som lovat skänka 300:— kr för inköp av en ny vacker dopfunt. Denna blev gjord av kalksten från Ignaberga och efter ritning av domkyrkoarkitekten Wählin. Samtidigt skänkte kyrkovärden Sven Nilsson ett dopfat av driven mässing, vilket allt gick till en kostnad av 370:70. Inskriptionen på dopfunten lyder: "Låten barnen komma till mig". Dopskålen har ingraverade ord: "I så många som döpte ären till Christum hafwen eder iklädt Christum. Gal. 3:27".

Pre dikstolen däremot hade genom branden skattat åt förgängelsen och det var inte någon förlust. Det märkliga inträf-

Kyrkans medeltida dopfont, deponerad i Lunds Historiska Museum.

fade nu att åtskilliga inventarier, som funnits i den gamla kyrkan men ratats vid den nya kyrkans tillkomst 1880 nu åter letades fram från sina gömmor och kommo till heders i den nya kyrkan, låt vara i fragmentariskt skick men ändock genom kompletteringsarbeten infogade på ett sällsynt lyckat sätt. Förtjänsten av detta är huvudsakligen kyrkoherde Cederbergs och kanske i synnerhet arkitekt T. Wåhlns. När man började tänka på kyrkans återställande efter branden erinrade man sig, att i prästgårdens uthus fanns en del gamla eksulpturer och eksnickerier, som visade sig vara rester av den gamla predikstolen. Vad som fanns var större delen av ramverket och tre av de fyra evangelistbilderna vilka ha beskrivits beträffande sitt utseende och sina inskriptioner i kapitlet om den gamla kyrkan. Den fjärde figuren visste man redan var den fanns. Den satt som dörr till ett vindsrum hos änkan Hanna Persson. Figuren överläts godhetsfullt åt kyrkan och givaren fick i stället på kyrkans bekostnad en ny och kanske mera passande dörr. Så samlades alltså predikstolens fyra skulpterade fyllningar, de värdefullaste delarna av predikstolen. Domkyrkoarkitekt Wåhlin säger i sin beskrivning över de funna föremålen beträffande dessa evangelistfigurer att "de äro sällsynt vackra och egendomliga förrenässansarbeten och hafva helt säkert tillhört en af de äldsta och vackraste predikstolarna i vår provins". Hur som helst torde dessa reliefbilder stamma från 1500-talet och vara något ganska unikt. Kanske att de rent av en gång kommit från Lybeck, om nu den sägen är sanning, som förtäljer att den gamla kyrkan byggdes av fiskare från den mäktiga Hansastaden. Ramverket, som omslöt fyllningarna, var ej från samma tid. Dess spetsvinkligna fält med förgyllda inskriptioner och det enda i övre frisen kvarsittande änglahuvudet med dess

fulliga ansiktsdrag härstammade tydligt från 1700-talet. Det var bristfälligt och starkt angipet av röta men kunde användas. I sin arbetsbeskrivning till snickerifabrikören Per Tufvesson i Vallby, vilken utförde detta arbete, lämnar domkyrkoarkitekt Wåhlin även följande anvisningar i vad det avser predikstolen. Hela predikstolen skulle utföras av prima svensk kvistren kärnfur. Till de snidade konsolerna, som bära pilastrarna och deras förkroppningar, samt till inskriptionsfrisen, som skall skäras med förhöjd inskription, skulle ekvirke användas. Predikstolen målades i kraftiga tonfärger med uppläggningar i fyllningar, lister och ornament. Den som emellertid restaurerade de gamla relieffigurerna var skulptören Jöns Mårtensson i Lund. Han gjorde detta arbete i sin ateljé i Lund för en kostnad av 160:— kr, varefter de åter-sändes till Östra Torp och sattes in på sin plats av snickarmästare Tufvesson. Predikstolens kant bär inskriptionen: "Guds ord och löfte skall bestå. Vi det i hjärtat bäre. Sv. ps. 124:4." Samma förhållande gäller beträffande altaruppsatsen. I den beskrivning, vari domkyrkoarkitekt Wåhlin skildrar hur de gamla inventarierna återfunnos, och det finns inte någon anledning att tvivla på hans version, vilken är nedtecknad den 3 november 1910, skriver han att i samma gård där den fjärde evangelistfiguren återfanns upptäckte han även delar av den gamla altarpopsatsen. Den utgjorde en högst egendomlig dörromfattning i nedre förstugan. Den bestod av fyra stycken kolonner, två och två ställda på varandra, uppbärande ett mycket fantastiskt komponerat överstycke. Det hela var målat i limfärg, där vitt och blått voro de förhärskande färgerna.

Detaljerna i snideriet voro fina och av god renässanskaraktär. Arkitekt Wåhlin förstod genast, att här fanns en hel del viktiga

fragment från den medeltida kyrkans altarupsats, som delvis skulle kunna rekonstrueras. Sålunda användes de återfunna fragmenten av den gamla altarupsats, som stått i den medeltida kyrkan och som säkerligen tillkommit samtidigt som den gamla predikstolen, troligen någon gång på 1500-talet. Av arbetsbeskrivningen, som domkyrkoarkitekt Wählin tillställt snickaremästare P. Tufvesson i samband med entreprenadkontraktet, framgår att av den gamla altarupsatsen funnos de fyra stora kolonnerna, de båda stora sidoflyglarna samt en av småkolonnerna å den översta uppsatsen. Eftersom de voro mer eller mindre skadade skulle de lagas och kompletteras. De ursprungliga färgerna å de gamla altarfragmenten uppsöktes och återställdes och hela altarupsatsen behandlades sedan i färg och förgyllning. Liksom beträffande evangelistfigurerna å predikstolen så gäller också beträffande altarupsatsen att man får ett klart begrepp om deras karaktär genom att de studeras på själva platsen, i kyrkan. Fragmenten från den gamla altarupsatsen inramar nu själva altartavlan, som utgöres av en kopia efter Carl Blochs målning i Landskrona kyrka. Motivet är "Christus Consolator", Kristus Tröstaren. Man ser Frälsargestalten omgiven av hjälpsökande och betungade människor. Över altartavlan står också med guldbokstäver: "Kommen till mig i alle, som arbeten och ären betungade och jag skall vederkvicka eder". Matt. 11:28. Under altartavlan står också med guldbokstäver: "Jag är det lefvande brödet som nederkommer af Himmelen". Joh. 6:51. Kopian är utförd av den kände konstnären Ola Larsson i V. Vemmenhög. Det är denne Ola Larsson, som målat den väl kända "Byskoiläraren". Ola Larsson är en konstnär, som skulle kunna sägas ha blivit upptäckt på sistone och hans anseende är i stadig

gande. Altartavlan, som kostade 300:— kr. utgjorde en gåva till kyrkan 1911 från den, som den då kallades, kvinnliga arbetsföreningen.

Vi kommer så till anskaffande av ny orgel, enär den gamla förstörts genom branden. Kyrkoherden i pastoratet, Nils Dalström, hade som gåva för anskaffande av orgel donerat 2000 kr och församlingen hade anslagit 5000 kr. till samma ändamål. På kyrkoherde Dalströms bekostnad infördes i Svenska Dagbladet och Göteborgs Stiftstidning följande annons:

Anbud å kyrkoorgel.

Å uppförande af en tiostämmig piporgel i Östra Torps kyrka (helst Roosweldtska systemet) kunna anbud inlemnas före den 30 april 1911. Orgeln skall uppsättas på läktaren. Läktarens storlek 9×4 m. Kyrkans rymd 1800 kubm. Omkring 250 sittplatser. Fasadritning finnes till påseende. Kyrkorådet förbehåller sig full frihet att antaga eller förkasta inlemnade anbud.

Å kyrkorådets vägnar

Ernst Cederberg

v. Pastor

adr. Östra Torp, Telefon.

Vid kyrkorådssammanträde i Östra Torp den 3 maj 1911 hade kyrkorådet att taga ställning till fem ingivna anbud och alla med olika alternativ. Anbudsgivarna voro Orgelbyggarna Olof Hammarberg, J. Magnusson och Eskil Lundén, alla i Göteborg, Orgelfabriksaktiebolaget P. L. Åkerman och Lund i Stockholm och E. A. Setterquist och Son i Örebro. Det var inte en lätt uppgift för kyrkorådet och kyrkorådet beslöt också att anmoda musikdirektören N. P. Norlind i Lund att personligen inkomma med yttrande över orgel anbuden mot ett arvode av tio kronor plus fri

resa. Sedan denne gjort upp ett kompromissförslag, avseende Hammarbergs i Göteborg anbud sändes dennes yttrande till Hammarberg, som anmodades att skyndsamt lämna svar till musikdirektör Norlind. Vid sammanträde med kyrkorådet den 10 juni 1911, vilket sammanträde hölls i den nyuppsybyggda kyrkan, vilken samtidigt avsynades, beslöts att på grund av musikdirektör N. P. Norlinds yttrande och på dennes rekommendation antaga och godkänna orgelbyggare Olof Hammarbergs förslag till ny kyrkorgel. Kyrkorådet anmodade samtidigt direktör Norlind att vara kontrollant och avgiva skriftligt utlåtande efter verkställd besiktning av orgeln mot ett arvode av fem kronor för varje stämning. Så träffades överenskommelse med orgelbyggare Hammarberg, som lovade att ha uppsatt orgeln senast den 14 april 1912. Sedan detta hade skett och musikdirektör Norlind besiktigt den samma beslöt kyrkorådet den 11 maj 1912 att på direktör Norlinds tillstyrkan godkänna orgeln och utbetala den överenskomna kostnaden på 5468:— kr. Det kan ha sitt intresse att lyssna till musikdirektör N. P. Norlinds slutomdöme i hans besiktningsutlåtande, undertecknat Lund den 14 maj 1912:

"Sedan jag granskat orgeln i alla detaljer och funnit, med undantag för ovannämnda tillägg (han hade anmärkt på att Principal 8' ej var övertonsfri och att "Vox humana" var framställd med Rörflöjtspipor) desamma stå i full överensstämmelse med kontraktets löften samt funnit vidare, att orgelns universalbäl, allt trä och metallarbete är av första klassen, att funktionen är så väl preciserad som tänkbart är, och att intet sparats för att åstadkomma ett vackert och hållbart instrument, — provspelade jag detsamma, även genom att ackompanjera av liturg framsjungna delar av Svenska mässan,

och får jag som slutomdöme framhålla, att detsamma värdigt kommer att fylla sin plats i det nya, ljusa och vackra templet. Därför finner jag det tillbörligt att uttala mitt erkännande åt orgelbyggare Olof Hammarberg, som presterat för ett jämförelsevis ganska lågt pris (5486 kronor) ett så gott arbete åt Östra Torps församling, och vill jag lyckönska denna till att på så tillfredsställande sätt hava fått sin orgelfråga löst."

Orgeln, som nu alltså brukats i så gott som femtio år består av 10 stämmor (nominellt 13) fördelade på två manualer och lånad pedal.

Orgelfasaden utfördes efter ritning av domkyrkoarkitekt Wåhlin genom snickaremästare Per Tufvessons försorg. Orgelfasaden har överst följande citat: "Halleluja. Lofven Gud i Hans helgedom" och å nedre delen intill spelbordet: "Lofver honom uti Hans makts fäste." Dav. 150:1.

Beträffande kyrkans övriga inredning kan nämnas att kyrkobänkarna utfördes av prima svensk furu och att dessa, ävensom altarringen målades i allmogeblätt medan orgelläktaren däremot fick en pärlgrå färgton, i huvudsak som det är ännu i dag. I stora gången liksom i koret lades plattor av kalksten från Gerlofssons Stenhuggeri i Djupsvik och Borgholm. Vidare inköpte man i Gävle en s. k. "Varm-apparat" efter Gurneys system för 375:— kr.

Till den nya kyrkan skänktes många gåvor. Vi ha tidigare omnämnt kyrkoherde Nils Dahlströms gåva på 2000:— kr till orgeln och den nya dopfunten och dopkaret, som bekostades av kyrkovärden Sven Nilsson, vilken tidigare även skänkt en ljuskrona, som renoverades till kyrkans invigning. Förutom altartavlan, som den kvinnliga arbetsföreningen skänkte överlämnar-

Predikstolen med evangelisfigurerna från 1500-talet.

des genom denna syförening en hel rad av gåvor, vilka möjligt-gjorts genom två gåvoauktioner i församlingen. Sålunda tillför-des kyrkan ett par altarkandelabrar, tio stycken lampetter och två mindre, en ljuskrona, en nattvardskanna med etui, en mäss-skrud i silkesammet med äkta guldbroderi och guldfrans från paramentverkstaden i Lund, en altarmatta och ett altarkläde. Vi-dare bekostade syföreningen överdrag till altarringen och be-klädnad av altarskranket. Man måste känna beundran för det offerinne, som kom i dagen vid den nuvarande kyrkans tillkomst ävensom och i synnerhet vid kyrkans inredning.

Det kyrkoråd, på vilket ansvaret vilade för den nuvarande kyrkans tillkomst, bestod av kyrkovärdarna Nils Mattsson och Sven Nilsson, folkskollärare Magnus Tullberg samt kyrkoråds-ledamöterna Jöns Jönsson, Olof Nilsson och Anders Persson. Deras arbete och åtgärder för den nuvarande kyrkans uppbygg-nad är värd all aktning och vördnad.

Därinne Anden bor. Han steg i lågor neder,
Med honom livets eld från själ till själ sig breder.
Han är i ordets ljus, i sakramentens tröst,
Av malmen bärs hans bud, i psalmen hörs hans tröst.

En ny och kostbar sten med kyrkans mur förenas
Var gång ett mänskobarn i dopets källa renas.
När nästans sorg och fröjd vi känna såsom vår,
Då spännas nya valv, och Herren ära får.

KYRKOINVIGNINGEN DEN 14 JUNI 1911.

Tacksägelsegudstjänst med invigning av den nyuppförda kyrkan hölls onsdagen den 14 juni 1911 klockan ett på mid-dagen. Kungörelse i anledning härav hade blivit uppläst sön-

dagen innan för församlingsborna Dåvarande kontraktsprosten J. G. Malmström i Äspö hade i sin kungörelse skrivit:

Till Östra Torps församlingsbor.

Sedan Ederf tempel för mer än två år sedan förstördes genom våld, har säkert många bland Eder med längtan motsett den dag, då templet ånyo kunde öppna sina portar för Herrens sköna gudstjänst. Denna dag har nu äntligen kommit. Med uppoftande kärlek har församlingen fullbordat sin kyrkobyggnad och Herrens hus reser sig åter ibland Eder, vida prydligare än det var förut. Så är det ju rätt och tillbörligt att vi med bön och tacksägelse genom en för unga och gamla gemensam Gudstjänst samlas i den återupprättade helgedomen. Till denna tacksägelsegudstjänst kallas härmed församlingen instundande onsdag den 14 juni klockan Ett middagen och vare därvid Guds välsignelse med Eder alla.

Espö den 8 juni 1911

J. G. Malmström

Kontr.prost.

Pastor Cederberg hade anskaffat en Krönikebok för Östra Torps och Lilla Isie församlingar för att uppteckna "angående hvad sällsamt i socknen sig tilldragit hafver". Med några rader skriver han om kyrkobränden den 4 april 1909 och redogör också i all korthet för kyrkans invigning. Tyvärr är uppgifterna mycket ofullständiga och Krönikeboken fick inte någon fortsättning. Beträffande invignings- och tacksägelsegudstjänsten den 14 juni få vi den upplysningen att gudstjänsten inleddes med psalmen 324:1—3 (nuvarande psalmbok nr 206:1—3), där första versen lyder

O Gud, det är en hjärtans tröst
Att i ditt hus få komma,
Där vi få glädjas av din röst
Med alla dina fromma.
Hur väl det i ditt tempel går,
Hur helgedomen härlig står,
Det är stor lust att skåda.

Sedan församlingen sjungit de tre första verserna av denna psalm gick kontraktsprosten J. G. Malmström för altaret och sjöng "Helig" enligt vacker melodi. Därpå höll kontraktsprosten invigningstalet över Haggai 2:9 enligt uppgift i Krönikeboken. Men det torde ha varit versen 10 och inte 9. Vers 9 lyder: "Mitt är silvret, och mitt är guldet, säger Herren Sebaot". Vers 10 har däremot följande lydelse: "Den tillkommande härligheten hos detta hus skall bli större än dess forna var, säger Herren Sebaot; och på denna plats skall jag låta friden råda, säger Herren Sebaot" och denna bibelvers måste sägas vara sällsynt väl valt just för detta tillfälle och med hänsyn till de omständigheter, som skildrats i kapitlen om den nuvarande kyrkans tillkomst och inredning och de många gåvor, som tillförts kyrkan. Det är ju också tänkbart att prosten Malmström i sitt invigningstal utgått från båda verserna just med tanke på de värdefulla föremål, som tillförts kyrkan. Efter talet läste assistenterna valda bibelspråk. Vilka assistenterna voro meddelas inte men troligen har pastoratets kyrkoherde Nils Dalström varit med och kyrkoherdarna i grannpastoraten, kyrkoherde J. E. Östergren i Hemmesdynge, kyrkoherde Trued Bosson i Källstorp och eventuellt kyrkoherde Nils Gislander från Grönby. Efter bibelorden läste kontraktsprosten Malmström den bön, som enligt kyrkohandboken skall läsas vid invigning av nybyggd kyrka:

Och nu vare detta tempel helgadt åt Herren till hans tjänst och dyrkan!
Välsignade vare dessa murar, som skola genljuda af Herrens lov!
Välsignadt det rum, hvarifrån Kristi evangelium här skall blifva predikadt!
Välsignadt det rum, där Herren genom dopets bad skall upptaga nya medlemmar i sitt rike!
Välsignadt vare det altare, där bönens offer skola hembäras åt Herren och Jesu Kristi för oss offerade lekamen och blod utdelas åt hans menighet!
Välsignad vare detta hus, att världens larm och orenlighet må härifrån blifva fjärran och de heligas församling här finna skygd under Guds vingars skugga!

Invigningsorden ha återgivits efter den då gällande kyrkohandboken för att få den rätta tidskaraktären. Efter invigningsorden och trosbekännelsen sjöngs hela psalmen 268 (numera ps. 8) "Hela världen fröjdes Herren", varefter vice pastor Ernst Cederberg beträdde predikstolen och höll predikan. Tyvärr har han inte heller här meddelat över vilken text han hållit predikan. Efter pastor Cederbergs predikan sjöng församlingen psalmen 131 (samma nummer som nu) "Helige Ande, sanningens Ande, kom att oss ledsaga". Sedan psalmens alla tre versar sjungits gingo kontraktsprosten och vice pastorn för altaret. Den senare sjöng salutationen och andra böndagens kollektbön "enligt vacker melodi". Därpå följde Fader vår och Tackom och lovom, varpå kontraktsprosten Malmström uttalade välsignelsen över församlingen. Till sist sjöngs slutpsalmen 272:3 (nuvarande ps. 12:3).

Pris vare dig, o Gud,
o Fader, Son och Ande,
Högtlovad, store Gud,
av oss i allo lande,
Du som av evighet

treenig Gud förvisst,
Har varit, är och blir,
högtlovad först och sist.

SERIES PASTORUM.

De latinska orden series pastorum betyda med ett ord prästföljd. Sådana series pastorum eller prästlängder äro ofta upphängda i våra kyrkor, oftast i moderförsamlingarna. De ha ofta varit felaktiga och missvisande på grund av vaga och ofullständiga uppgifter, som präster tidigare gjort om sina företrädare. Nu ha vi emellertid genom universitetsbibliotekarie Gunnar Carlquists för tio år sedan utgivna Lunds stifts herdaminne från reformationen till nyaste tid en den mesta säkra och tillförlitliga källa, då det gäller präster, som verkat i Vemmenhögs kontrakt och då alltså också räckan av präster i Östra Torp och Lilla Isie. Vill man lära känna församlingarnas pastorer bör man alltså i första hand gå till Carlquists bok men även till S. Cavallins tidigare utgivna Herdaminne och hans Ur skånska presthusens häfder och även i någon mån Paul Asps välbekanta bok Vemmenhögs Härad.

Enligt ett kungligt brev den 9 maj 1555 framgår att Östra Torps och Lilla Isie församlingar bildade ett pastorat, där Lilla Isie utgjorde annexförsamlingen. Församlingarna voro de fattigaste i Vemmenhögs kontrakt, därför bestämdes att pastoratets kyrkoherde skulle ha tillskott från kronotonden.

Kyrkoherdar under 1500-talet voro Christopher Pedersen Tinckel, Anders Hansen och Poul Mogensen.

Christopher Pedersen Tinckel härstammade från Grönby, son till kyrkoherden Peder Bosen Tinckel och Elin

Oludsdatter. Han blev kyrkoherde i församlingarna 1559 och avled 1569, blott 34 år gammal.

A n d e r s H a n s e n blev kyrkoherde samma år 1569 i "Torp och Isie". Prästerna under 15—1600-talet hade sina namn latiniserade och skrev egenhändigt namnet på kanske ett tredje sätt. Det latinska namnet för Anders Hansen var Andreas Johannis men han skrev själv sitt namn Anders Hanssön.

P o u l M o g e n s e n, vars latinska namn var Paulus Magni och egenhändigt skrivna Pouill Maagenss, ha vi tidigare mött, då vi behandlade gamla kyrkans altartavla och altarupsats, vilken han skulle ha skänkt och låtit uppställa i kyrkan 1591 enligt den av kyrkoherde J. M. Stenbeck uppgjorde sockenbeskrivningen 1830. Hans namn återfinns vidare i en förteckning 1591—92 om kronans kyrkliga egendomar, i intyg beträffande äktenskapsmål ävensom i många andra sammanhang. Sonen Adrian blev kyrkoherde i Röddinge och dottern Anna blev gift med kyrkoherde Jens Jensen i Hemmesdyngge.

En av de brännande frågorna på 1500-talet var frågan om prästen hade lov att gifta sig. Detta bestreds ivrigt av katolikerna. Domkapitlet i Lund varnade för "dessa förlupna munkar, som lära att prester få gifta sig". Allteftersom reformationen fick insteg blev det alltmer vanligt att prästerna ingick äktenskap. De gamla prästerna, som sysslade med jordbruk och hantverk stannade kvar i sina prästgårdar och deras hushållerskor blevo upphöjda till hustrur. Innan reformationen var det vanligt att prästerna ofta voro "kökemästare vid gästabud". Detta blev under reformationen förbjudet. Prästernas ringa inkomster var ett hinder för anskaffande av böcker och en orsak till bristande bildning. Det fanns givetvis präster, som idkade studier och voro

högt bildade. Så säges om ovanstående Poul Mogensen, att han vid en visitation, förrättad av biskop Aastrup höll en god och lärd predikan.

Under den katolska tiden hade det högre prästerskapet stora inkomster, men prästerna av lägre grader, och så var ju fallet nästan överallt på landsbygden, levde mången gång i verklig fattigdom. I och med reformationen blev det slut på överflödet för biskopar och prelater men det blev inte bättre för sockenprästerna. Prästen gick själv och plöjde, harvade, körde spillning, tröskade och släpade "värre än en annan stackars träl", svarvade fat, skålar och tallrikar och for in till staden för att sälja sina alster för att kunna livnära sig och sin familj. För att prästerna skulle få det bättre ställt förenades flera församlingar, vilka tidigare hade haft var sin präst, till pastorat. Detta blev regel genom ett beslut 1555, såsom vi ovan sett beträffande Östra Torp och Lilla Isie. Att prästerskapet under den närmaste tiden efter reformationen höjde sig i intelligens och anseende är helt säkert.

Kyrkoherdar i Östra Torp och Lilla Isie under 1600-talet voro Svend Laursen, Hans Pedersen, Daniel Svensson Kjerrulf och Claes Kock.

S v e n d L a u r s e n bar det latinska namnet Sveno Laurentii men skrev sig själv för Svend Lauerssönn i protokollen. Gunnar Carlquist skriver i sitt herdaminne om predikstolen i Lilla Isie gamla kyrka att här föreligger en gåta som synes tillsvidare inte kunna lösas. Enligt sockenbeskrivningen skulle den ha blivit uppsatt 1629 av en kyrkoherde Michael Nicolai Fabricius. Relationen 1729 känner inte till predikstolen och någon präst med namnet Fabricius har inte funnits i församlingarna.

På predikstolen stod följande ord: "In Dei gloriam et S:Aedis ornamentum possum hunc suggestum suae sumptu Michael Nicolai Fabricius P. L. Anno MDCXXIX. Detta betyder: "Till Guds och hans heliga tempels ära har pastor loci (församlingens kyrkoherde) Michael Nicolai Fabricius år 1629 på egen bekostnad uppställt denna predikstol som prydnad". Det är här gåtan föreligger. Jag har emellertid i en tidningsartikel i Trelleborgs Allehanda ävensom i Ystads Allehanda den 15 januari 1959 behandlat "Gåtan om Lilla Isie kyrkas förutvarande predikstol löst". I korthet är förklaringen den, att årtalet blivit fel läst. Det skall vara 1729. Kyrkoherde Michael Nicolai Fabricius är identisk med prästen i Lemmeströ 1709—39. Lemmeströ kyrka revs 1783 och kyrkans inventarier såldes och skingrades åt alla håll. Predikstolen har då köpts av Lilla Isie kyrka. Men även Lilla Isie gamla medeltida kyrka bröts ned och då gick predikstolen sitt slutgiltiga öde till mötes, den slogs sönder och eldades upp.

Svend Laursen härstammade från Trelleborg eller trakten däromkring. Han gick i skola i Lund och studerade vid universitetet i Köpenhamn från 1621 och blev kyrkoherde i Östra Torps pastorat 1628. I en redogörelse för församlingarnas ekonomiska förhållanden har han uppgivit, att i Östra Torp funnos 4 hela och 12 halva gårdar, i Lilla Isie 4 hela och 2 halva och i Västra Torp 14 hela och 4 halva gårdar. Ingen prästgård fanns i Lilla Isie och jorden och ängen i Östra Torp gav ringa avkastning.

Svend Laursen avled år 1648. Den över 300-åriga gravstenen, fullt läslig och så gott som oskadad är uppsatt å tornets södra sida. Angående inskrifterna å densamma hänvisas till kapitlet om den gamla kyrkan.

Hans Pedersen skrev själv sitt namn som Hans Pedersen. Hans latinska namn var Johannes Petri Bassaeus. Efternamnet är en latiniserad form av Basse, som under 1500—1600-talet var ett ganska vanligt släktnamn. Han gick i skola i Roskilde och kom därefter till universitetet i Köpenhamn 1640 och prästvigdes julafton 1644. Kyrkoherde i Östra Torp blev han 1648 eller 1649 och innehade ämbetet till 1656. Uppgifterna om honom äro ganska sparsamma. 1655 hade han liksom ämbetsbröderna i Vemmenhögs kontrakt skrivit en ansökan hos höga vederbörande att bli befriad från skyldigheten att hålla ryttare med häst, detta på grund av deras ekonomiska svårigheter.

Daniel Svensson Kjerrulf kallade sig på latin Daniel Svenonis och skrev egenhändigt sitt namn som Daniell Svendsön. Han var son till kyrkoherden i Bösarps, Svend Nielsen Kjerrulf och Kathrine Danielsdatter.

Efter skolgång i Roskilde och studier vid universitetet i Köpenhamn blev han prästvigd och blev kyrkoherde i Östra Torp och Lilla Isie samma dag, nämligen den 11/2 1657. Han erhöll 1676 en rekommendation av dåvarande översten sedermera landshövdingen G. H. Lybecker, som skrev, att kyrkoherde Kjerrulf "mig allt gott bevisat när jag där rest och efter det gäster alltid gott folk hos honom och han haver icke en sticka att bränna" hade han anhållit att få ett par "böcker" till bränsle från någon kronan tillhörig skog. Hos biskop Hahn hade han vid en visitation framfört klagomål över att kyrkklockorna både i Ö. Torp och i Lilla Isie voro odugliga och behövde stöpas om. Det skedde ej under kyrkoherde Kjerrulfs tid. Kyrkklockan i Lilla Isie omgjöts 1692 och den i Ö. Torp först 1759.

I handlingarna angives han oftast som häradsprost, vilket är oriktigt. Han var vikarierande sådan sedan prosten Anders Sörensen flytt till Danmark 1677 och tills 1681, då M. Arenchil utnämndes till häradsprost. Kjerrulf var alltså kyrkoherde under den tid, då Skåne övergick från Danmark till Sverige. Det var en svår tid, då präster såväl som andra inte visste vilket av rikena de skulle vara trogna.

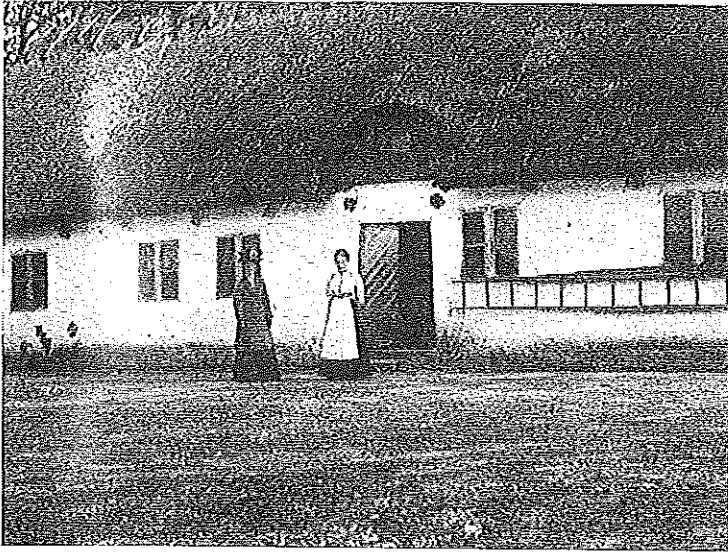
Kyrkoherde Kjerrulf drabbades därjämte av andra personliga besvärligheter. I början av år 1685 brann prästgården ner. Biskop Hahn rekommenderade honom till erhållande av understöd och skriver att han "nu är så utblottad, att han i sin ålderdom nödgas tillita andra" och därjämte vet han, "att Herr Daniel i sin välmåga sig det goda beröm förvärvat haver, att han de nödlidande hugnat och hulpit". Daniel Svensson Kjerrulf avled 1688.

Som dennes efterträdare utsågs till en början Göran Horster, men dels misstänktes han för att haft samröre med snapphanarna och dels var han gift och kunde alltså inte konservera änkan. Kungl. Maj:ts skrivelse angående Horsters utnämning är belysande för denna övergångstid och för den tidens "konserveringsprincip" vid tillsättningar av prästerliga tjänster: "Vi hafve bekommit edert underdåniga svar uppå vårt nådiga remiss för predikanten Herr Jöran Horster vid dess gjorde ansökning om Torps pastorat i Vemmenhögs härad, och som Wij derutaf förmercke att berörde pastorat ähr een ringa lägenhet, hvaruthi sitter en fattig Enckia med tre små omyndiga barn, som och nu sjelf är hafvande, hvilke uthi ett så mycket slättere och älendigere tillstånd skola vara lembnade, som hennes afledne man har måst prästgården, som för fåå åhr sedan genom en häfftig våd-

eld blev afbränd, uppbyggja och deruppå användt sine fattige och ringe medell, har och elliest i sitt lefverne och Embete förhållit sig skickeligen och redeligen, både i krigstiden som förr och sedan, däsliques och med all flith äfven i sin ålderdom befrämjat uniformiteten, och således ett gott loford sig hos rättsinnige menniskor förvärfvat, hvilket Vij med mehra så vähl utfur edert eget som av Probsten Magister Michel Ärenkijhs dhär hoos figade bref förnimma, altderföre hafva Vij förnembligast i anseende till dhet senare, men icke blott för det att enkan skall åter bli försorgd, det Vij hålla för missbruk och en kötzlig förbindelse, härmed förklara velat, att berörda pastorat må besättas af Eder tillfölje af Körkeordningen med en sådan skickelig och meriterad man, som församlingen vähl åtnöjes och huset konservera och upprätta vill."

Den som blev kyrkoherde var C l a e s K o c k eller på latin Claudius Margirus. Han innehade ämbetet åren 1689—1700. Då Claes Kock behandlats i min skrift "Lilla Isie kyrka förr och nu" hänvisas till denna.

I kulturellt avseende gjorde Skåne under 1600-t a l e t inte några större framsteg och detta är inte så underligt, om vi tänka hur oroliga tiderna voro under detta sekel. Det som i kyrkligt avseende var utmärkande för 1600-talet var att det var konserveringsprincipens gyllene tid. Det är ganska märkligt att man ifrån att ha motarbetat prästers giftermål nu hade hamnat i detta onaturliga system. Skånes avskiljande från Danmark och "incorporering under Svea krono och regemente" medförde i dessa förhållanden inte någon ändring. Konserveringsprincipen omfattades i Sverige lika mycket som i Danmark. Den ekonomiska misär, i vilken prästerskapet råkat i under kriget på 1670-talet

Den gamla prästgården.

var ett nytt stöd i konserveringsmetoden. Som regel gällde att prästänkan skulle ha pastoratet — om hon bara kunde skaffa sig en man. En präst under sextonhundratalets sista år kunde i livstiden trolova sin hustru med sin adjunkt, för att denne efter hans död skulle få pastoratet och hon alltså skulle kunna stanna kvar och bli försörjd. Detta tyckte dock domkapitlet gick för långt i oanständighet och adjunkten fick lämna Lunds stift. Det fanns dock ljusare sidor och många styvfäder ha de vackraste vitsord i sin omvårdnad om sina styvbarn. Ibland kunde en präst få följa sitt hjärtas böjelse vid valet av maka, även om domkapitlet ej gärna ville att en präst gifte sig med någon, som ej var prästdotter, även om han en gång "konserverat" men blivit änkling. Vidare bör man nog inte glömma att pastoratens ärtfllighet hade den goda sidan, att familjernas sammanhållning därigenom stärktes. Det var inte så ovanligt att en son efterträdde sin fader och

så kunde inträffa i tre och flera led. 1600-talet var inte så romantiskt. I många fall utföll det ganska väl, även om vi anse med rätta att hela systemet var omöjligt och onaturligt.

Män levde enkelt i seder och levnadssätt. Regelbundna andaktsövningar hörde till ordningen för dagen. Ibland syntes den lekamliga välfägnaden ha varit bättre än prästgårdens kvalitet. Därför kunde det i biskoparnas visitationsprotokoll heta om en prästfru, att hon syntes vara "mera angelägen om att smörja kråset än att hålla huset prydligt". Det berättas att under detta oroliga 1600-tal kunde en präst ha en bra och väl byggd gård men så kommo svenskarna och slogo läger på hans gård och när de bröto upp därifrån "gåvo de eld och röda lågor i drickspengar". Så inträffade inte så sällan, kanske i synnerhet vid gränserna. I synnerhet på 1670-talet fingo många prästfamiljer utstå svåra lidanden, då såväl danskar som svenskar begärde prästernas medhåll och lydnad. Snapphanarna, eller såsom de nu skulle ha kallats, frihétshjältarna, härjade svårt långt ner i södra Skåne. När freden äntligen kom utlovades amnesti å ömse sidor åt dem som begivit sig "öfver på andra sidan", som det hette. Många återvände i hopp om att få ostört arbeta vidare. Men blott ett år efter fredsslutet tillsattes en kommission, som skulle rannsaka de präster, som under kriget övergivit sina pastorat. Prästfruarna hade som regel hyst större sympati för danskarna än för svenskarerna, delvis beroende på sina släktförbindelser i Danmark. Det säges att biskopinnan Vinstrup skulle ha önskat mottaga den danske kungen såsom segrare efter slaget vid Lund men biskopen skulle hellre ha hälsat den svenske kungen som sin gäst. En prost kunde också i sina skrivelser till biskopen kalla flera prästfruar för "jutekärring".

Under fredsperioderna vinnlade sig många präster om studier och församlingsarbete. Många bevarade kyrkoböcker från mitten av 1600-talet över födda, vigda och döda äro ordentligt förda och skrivna med vackrare handstil än som blev fallet under 1700-talet. Sedan det efter slaget vid Lund blivit fred gick myndigheterna in för att göra om danskarna i Skåne till svenskar, vilket också lyckades tack vare kristendomsundervisningen på svenska språket. Man räknade med prästernas bistånd i detta, dock understött av "den verldsliga armen" som det hette. Detta försvenskingsarbete utfördes under den korta tiden mellan 1681—1687, då Canutus Hahn var biskop. Prästerna predikade på svenska så gott de kunde, klockarna sjöngo svenska psalmer och många barn och äldre hade lärt sig att läsa i katekesen, vilket förut var ganska ovanligt. Det var givetvis Karl XI som låg bakom detta försvenskingsarbete men goda och kloka redskap hade han i biskop Hahn och generalguvernören Rutger von Ascheberg. En av de mest ivriga för försvenskningen var den ovannämnde häradsprosten i Källstorp, Michael Arenchil.

Vid denna tid började även domkapitlet intressera sig för prästernas och prästfruarnas klädedräkter. Prosterna fick 1683 i uppdrag att se till att prästerna inte hade långt hår och att unga präster inte buro kalott. Längre fram fingo prästerna den förmaningen att inte pudra sina peruker för mycket. Prästfruarna varnades för décolletering och höga fontanger och självklart är att det dröjde inte så länge förrän prästerna i Skåne i fråga om prästdräkt och prästkragar iaktfogo svensk sed.

Kyrkoherdar i Östra Torp och Lilla Isie under 1700-talet voro Albert Burssius, Andreas Sture, Carl Johansson Hallberg, Jöns Landby och Gustaf Engzell.

Albert Burssius föddes i Pommern 1674 och efter studier i Lund kommer han till Stockholm men lyckades inte där få någon prästerlig tjänst, varför han skriver till biskopen i Lunds stift, att han inte trots upprepade försök "på intet rum min person kunnat anbringa". Eftersom han är ogift och gärna vill erhålla ett pastorat förklarar han sig villig att konservera ett prästhus. Han erhåller också domkapitlets förslag till Östra Torps och Lilla Isie församlingars pastorat, där änkan önskar bli konserverad. Han prästvigdes 1701 och installerades i början av 1702. Mette Nilsson dotter ingick alltså nu sitt tredje äktenskap efter att förut ha varit gift med företrädarna kyrkoherde Daniel Svensson Kjerrulf och kyrkoherde Claes Kock. Kyrkoherde Burssius namn har vi tidigare mött vid beskrivningen av den gamla kyrkan. Det var ju han som restaurerade predikstolen 1714 och altartavlan 1721. Tack vare sockenbeskrivningen från 1830 har vi ju också inskriften från den nu försvunna gravstenen, som i kort förtäljer hans levnadshistoria och namnet på hans moder och hans tre hustrur. Kyrkoherde Albert Burssius avled i Östra Torp 1727.

Om Andreas Sture, kyrkoherde mellan åren 1728—1737 hänvisas till skriften "Lilla Isie förr och nu", där hans historia skildras liksom striden kring hans tillsättning. Gravstenen över honom, numera även försvunnen, låg intill altarringen och om inskriften på denna kan läsas i kapitlet om den medeltida kyrkan.

Carl Johansson Hallberg föddes 1710, student 1727 och prästvigdes 1732. Efter att ha varit prebendekomminister i Stävie i sex år blev han kyrkoherde i Östra Torp 1738 och dog 1745 och var då inte fyllda 35 år. Uppgifterna om honom äro sparsamma men så mycket veta vi dock som att han var gift med företrädarens änka Benedikta Runström och att vid mannens

död hemmet var så skuldsatt att allt fick säljas för att kreditorerna skulle gäldas. Man får hoppas att hon fick det bättre när hon ingick sitt tredje äktenskap med efterträdaren av kyrkoherdetjänsten, nämligen J ö n s L a n d b y. Denne var född i Malmö 1709, blev student 1726 och kallades till ämbetsbiträde 1738 av sin morbror, kyrkoherde Carl Ulrik Wettersten i Östra Herrestad och blev kyrkoherde i Östra Torp 1746 och tillträdde ämbetet 1 maj året därpå. Han dog först 1789. Hans namn återfinnes å Lilla Isie kyrkas lillklocka, som blev omgjuten år 1770. I övrigt hänvisas beträffande Jöns Landby även till skriften om Lilla Isie.

Den siste kyrkoherden i pastoratet under 1700-talet var G u s t a f E n g z e l l. Han var född i Vika, Kopparbergs län 1757, son till en skomakare Gustaf Gustafsson. Han genomgick Västerås skola och gymnasium, var informator några år och kom till Stockholm 1784 där han tänkte att etablera sig som skald och diktare. Han blev emellertid svårt sjuk, enär han "blev angripen av en svår gikt, varigenom kroppen ihopdrogs, så att ansiktet satt emellan hans knän". Svårt sjuk måste han resa tillbaka till Västerås, där han blev prästvigd 1787. Man måste förundra sig över att denna man blev regementspastor och var med Dala frikår under kriget i Finland 1789. Kyrkoherde i Östra Torp och Lilla Isie blev han 1790, till stor besvikelse för församlingsborna, som enhälligt hade kallat och enhälligt valt prostén Jöns Landbys omtyckte medhjälpare, klockaren Casten Nolén. Giktbruten och närsynt kom han alltså genom Gustaf III:s beslut till Östra Torp, där han till en början var fullständigt främmande för folk och bygd. Men det var ju ovanligt att ha en skald och diktare till kyrkoherde. Under sin tid i Stockholm var han en stor be-

undrare av Thomas Thorild och av somliga ansågs han som en allvarlig medtävlare i den Lidner-Thorildska skolan men av andra blott som en framstående pekoralist. Lorenzo Hammarsköld skriver i sin bok "Svenska vitterheten" om Engzell följande spydiga ord: "Den djupare känsla, den rikare inbillning och den högre åsikt om livet, som tillhör den äkta skalden, uppenbara sig ingestädes i hans skrifter, vilka bliva så mycket vidrigare, som han helt och hållet excentriserades av Thorilds väldiga idéer, utan kraft att riktigt fatta dem. De förleda honom därför till en krystning, en tillgjord styrka, som i högsta grad missklädde honom, och den aga, som han därför måste lida av "Stockholmsposten", var ganska väl förtjänt. Hans förvirrade och skickliga sätt att försvara sig mot dessa anfall ådagalade ännu mer hans svaghet."

Nu var det ju inte någon risk att församlingsborna i Östra Torp och Lilla Isie höll sig med "Stockholmsposten", då hans anseende hade kanske ytterligare dalat. Ett exempel på den tidens krystade och bombastiska firader nämner Paul Asp: "Som bröder skola vi kyssa hvarandra i alla världenes ändar".

När Gustaf Engzell blev kyrkoherde i Östra Torp och Lilla Isie fick han ej så mycket tillfälle att skalda, kanske till stor del på grund av en svår ögonsjukdom, men det är ganska intressant att läsa hans företal till "skaldebref till odödligsökare", som utkom 1793 och tillägnat "Den högädle gruf-rätten samt Den högädle Magistraten i Falun". I detta förtal säger han att han trivs på den plats, på vilken han blivit ställd, "en ort, där himmelen hvarje dag välsignat mig" och bland "ett folk, utur hvilket armar jag aldrig vill ryckas".

Knappt 40 år gammal avled han 1797. De litterära traditionerna fortsatte i nästa led, enär kyrkoherde Engzells ende son

Gustaf blev gift med en syster till den store skalden Erik Johan Stagnelius.

Under 1700-talet fortsatte konserveringsväsendet i likhet med föregående sekel, dock gjorde sig allt mer och mer en känsla av grannlagenhet gällande. Men ännu 1723 kunde en domkapitelsledamot vid ett förestående prästval helt öppet förmana församlingen att välja den präst, som ville konservera änkans och församlingsborna kunde lika öppet förklara att de ville ha en annan präst, som alltid fägnat dem med mat och öl, när de besökte honom. Nu bör man inte förhäva sig över den tidens prästval med tanke på hur och av vilka bevekelsegrunder som i våra dagar en tillsättning av prästerlig tjänst mången gång sker. Vi ha ju tidigare framhållit, att konserveringsprincipen hade även sina förtjänster. Det knöts starka band mellan de församlingar och de prästfamiljer, som där under långa tider haft sitt hem. Vi ha ju ovan sett hur prästänkor konserverats flera gånger, och i många fall har sonen efterträtt fadern i ämbetet. För den berömda prästsläkten Lovén var Reng ett särskilt älskat ställe och då pastoratet, efter att i 80 år innehafts av släkten Lovén, gick ifrån denna släkt funno sig församlingsborna inte tillfreds. Vid nästa ledighet, som kom blott efter några år, kallade man fjärde man, en äldre prästman, vars största merit i församlingsbornas ögon var, att hans hustru hette Lovén. Det bör inte förnekas, att, innan herrnhutismen och pietismen gjorde sitt intåg, levde man i många prästgårdar ett ganska världsligt liv med dans och gästbud. Det dagliga andaktslivet i prästgården var i stort sett ett yttre iakttagande av hävdvunna former utan hjärtats innerlighet.

Under 1700-talet blev antalet präster stort i Lunds stift, vilket medförde att nästan alla kyrkoherdar hade ämbetsbiträden och

så var fallet under nästan hela 1800-talet också. Det var synnerligen vanligt att kyrkoherden ledde undervisningen i hemmet för sina barn och sina släktingar medan adjunkten skötte ämbetsgöromålen. Detta berodde på att de gamla fina gymnasierna under själva upplysningstiden miste sitt anseende, då man ej kunde erhålla kunniga lärare på grund av urusla löneförhållanden.

Jordbruket under 1700-talet stod på ganska låg ståndpunkt och inkomsterna av prästgårdarnas jordar voro därför obetydliga. I tionde lämnades sädeskärvar, gässlingar, lamm, grisar m. m. och som regel blev det på många håll mindre än vad som var påbjudet, eftersom prästerna hade förståelse för sina församlingsbors svårigheter och därtill övade stor hjälpverksamhet. Den tidens gästfrihet och frikostighet med mat och dryck var betydande. S. Cavallin berättar i sin bok *Ur skånska presthusens häfder* om en prost på Gotland, vilken vid främmandes ankomst plägade utbrista: "Nu får vi god mat". Han har säkerligen haft många gelikar i Skåne. De skånska prästgårdarna i forna tider fungerade såsom något slags gästgivaregårdar. En skånsk präst kunde säga så här till gäster, som stannade alltför länge: "Vädret är härligt. Den som inte reser i dag, han reser aldrig". Många prästfruar fann sitt nöje i att bjuda vad huset förmådde. Det gjorde livet i prästgårdarna trevligt men det förde ju också med sig att det hörde till sällsyntheter, att en präst blev förmögen. Prästgårdarna voro oansenliga, rummen låga, fönstren små och möbleringen mycket enkel. Vanligen funnos på ena sidan om förstugan tre eller fyra rum och kök och på den andra sidan en sal och två gästrum samt därjämte oftast med särskild förstuga en kammare för "husets vällärde adjunkt". Vägarna på 1700-talet voro dåliga och höst och vår omöjliga att färdas för åkan-

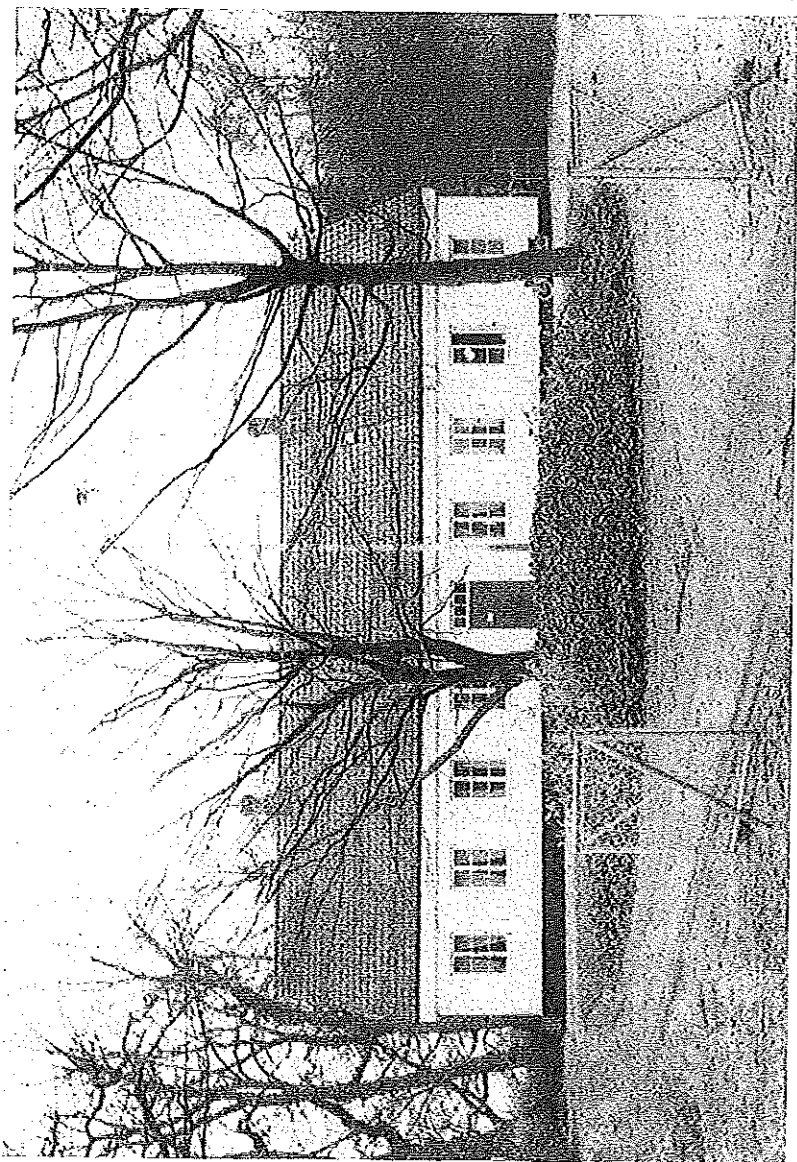
de. Prästerna redo som oftast mellan kyrkorna och de vagnar, som brukades om somrarna och vintrarna, då marken var bar, voro s. k. "pinnkareter" utan något som helst järnbeslag. En fjädervagn hörde till ovanligheten och så var fallet ett gott stycke in på 1800-talet.

Kyrkoherdar i Östra Torp och Lilla Isie under 1800-talet och fram till 1930 voro Carsten Andreas Nolén, Johan Magnus Stenbeck, Håkan Christian Bokelund, Fredrik (Frits) Ludvig Molin, Nils Dalström och Ernst Leopold Cederberg.

Carsten Andreas Nolén var kyrkoherde i pastoratet åren 1798—1808, Johan Magnus Stenbeck 1809—1841 och Håkan Christian Bokelund 1842—1863. Beträffande dessa tre prästmän hänvisas till skriften "Lilla Isie kyrka nu och förr".

Fredrik (Frits) Ludvig Molin föddes i Färlöv år 1819. Efter studier i Kristianstad tog han studentexamen 1838 och efter teologiska studier blev han prästvigd 1844 och efter en del missiv i olika församlingar blev han prebendekomminister i Västra Nöbbelöv 1858 och sex år senare 1864 kyrkoherde i Östra Torps pastorat. Frits Molin var under studentåren en framstående sångare och tenor och hörde till kretsen kring Otto Lindblad och hans sångare. Det var under kyrkoherde Molins tid som den gamla kyrkan i Östra Torp raserades och den nya kyrkan byggdes. Mot ovanligheten hade kyrkoherde Molin inte något tjänstebiträde förrän under sitt sista levnadsår. Alla protokoll vid kyrkorådssammanträden och kyrkostämmor äro skrivna av honom. Han avled i Östra Torp en majdag 1887.

Nils Dalström var en bygdens son. Han var född i Dalköpinge 1833, son till lantbrukaren och nämndemannen Jep-

Nuvarande prästgården.

pa Nilsson och Kersti Nilsson. Efter enskilda studier blev han student 1854 och efter akademiska examina prästvigdes han för Lunds stift 1861. Efter tolv års tjänstgöring i olika församlingar valdes han till komminister i Barkåkra och efter ytterligare fjorton år utsågs han till kyrkoherde i Östra Torp 1887. Albert Lysander skriver i sina minnesteckningar: "Nils Dalström var en gott begåvad man, som i det förtroliga umgänget, där han fick vara helt sig själv, kunde strö omkring sig kvicka infall, fulla av god skånsk humor. En svår nervsjukdom under de första präståren gav eljest under hela hans långa liv en viss orolig och blyg prägel åt hans uppträdande bland människor. Men hans församlingsbor förstodo honom bra och värderade honom högt. Skånsk bondekristendom, predikad i kyrkan och praktiserad i hem och församling, hade i honom en god representant. Redan Nils Dalströms föräldrahem var förmöget, och genom arv, som tid efter annan tillföll honom, blev han en efter prästerliga förhållanden rik man. Med glädje uppfyllde han alltid, såsom tillbörligt var, denna ställnings kristliga förpliktelser, var gästfriheten och tjänstvilligheten själv, hjälpte enskilda i stor utsträckning och ställde vid helgerna medel till förfogande för även kommunala organ, som kunde göra något för de fattiga." Om hans frikostighet även vid den nuvarande kyrkans tillkomst har det tidigare omtalats. Kyrkoherde Dalström var 76 år gammal, när kyrkan brann 1909, och vid den åldern var det ej lätt att ge sig i kast med alla uppgifter, som blev en följd i samband med kyrkans återuppbyggande. Från kyrkobranden lämnade han de pastorala göromålen i andra händer och knappa fyra år efter den i församlingens historia ingripande händelsen lämnade han jordelivet 1913. Vice pastor från 1909

och sedan från 1914 kyrkoherde i församlingen var **E r n s t**
L e o p o l d C e d e r b e r g.

Ernst Cederberg var född i Röddinge 1865, son till kyrkoherden där Johan Daniel Cederberg och Augusta Sofia Carolina Angel. Han gick i Lunds katedralskola, studerade i Lund och prästvigdes 1889. Han hade åtskilliga missiv innan han blev kyrkoadjunkt i Landskrona 1894. Efter drygt tre års tjänstgöring blev han sjuk och var tjänstledig i inte mindre än 9 år. Efter en tids tjänstgöring i Källstorp blev han vice pastor i Östra Torp och valdes med knapp marginal till kyrkoherde i Östra Torp. Efter 5 års tjänstgöring drabbades han åter av sinnessjukdom och dog på S:t Lars sjukhus 1930. Men låt oss lyssna till vad Albert Lysander skriver om honom: "Ernst Cederberg kom från ett allvarligt prästhem, vida omtalat även därför att prästfrun var en lycklig moder till 21 barn. Hans eget allvar redan i tidigare år var så djupt, att man kan ha rätt att kalla det abnormt för ett barn, och han bar säkerligen ett medfött anlag till den sinnessjukdom, som skulle bli hans livs stora kors. Så mycket märkvärdigare var hans förmåga att kämpa sig fram och igenom. Det torde vara ett mer än sällsynt fall, att en präst varit av en sådan orsak tjänstledig i 9 år, återinträder i tjänst, utför ett gott prästerligt arbete i 8 år som obefordrad och väljes därefter till kyrkoherde för att efter ytterligare 5 år för alltid återvända till den anstaltsvård, varifrån döden efter nya 11 år befriade honom. Att det var hans fasta gudsförtröstan, som gav honom livsmod trots allt, är ställt utom allt tvivel. Han mognade tidigt för det kall, som redan två bröder och två svågrar valt. Läroståndspunkten var Schartaus.

I Östra Torp blev hans minne för lång tid hugfäst först och främst genom återuppbyggandet av församlingens kyrka, som

nedbrunnit. Dit gingo hans tankar och böner från 'det sista långa sjuklägret. Vid högtiderna, särskilt vid julen, upplästes hälsningar och kristliga förmaningar från kyrkoherden, och i sitt testamente hade han ihågkommit de behövande där med en donation på 10.000:— kr. Ernst Cederberg avled ogift. Hans personliga uppträdande var värdigt, nästan högtidligt. Han gladdes dock åt musik och sång, sökte att göra gudstjänsterna på detta område så sköna som möjligt och kunde även glädja andra med sina poetiska försök, som ej sällan knötos till förrättningar i pastoratet." Tidigare har hans dikt om kyrkobranden återgivits i sin helhet.

Om livet i prästgårdarna under 1800-talet och dess slut kan Emma Bendz' böcker rekommenderas, i synnerhet boken "Söder om landsvägen" med underrubriken "I prästkaret genom Vemmanhög's härad". Vidare är att nämna Anders Österlings bok "Nicolovius och Söderslätt" och Ernst Norlinds barndoms- och ungdomsminnen "Livsouvertyr".

Genom kungliga beslut 1926 och 1931 blevo från och med 1 maj 1932 Hemmesdynge och Södra Åby pastorat och Östra Torps och Lilla Isie pastorat förenade till ett pastorat med kyrkoherde i Hemmesdynge och komminister i Östra Torp.

Av dig förordnad, store Gud,
Den helga tjänst är vorden,
Som himlens dyra ord och bud
Förkunna skall för jorden
Och leda folken i ditt råd
Och lära dem att med din nåd
I Kristus kristligt leva.

BILDER UR FÖRSAMLINGSLIVET.

Vid en visitation den 11 augusti 1821, förrättad av häradsprosten Wilhelm Nibelius i Lemmeströ framgår, att i Östra Torps församling fanns varken skolhus eller fattighus. Sockenstämman hade vid åtskilliga tillfällen diskuterat skolfrågorna och man hade i socknen hyrt rum för att hålla skola med barnen och även tillsatt skollärare, vilken dock erhöll sin avlöning direkt från åboarna och ej från församlingen. Vid visitationen 1821 framhölls att "Scholemästare" Johan Malmström "bibehålles" av åboarna tvärtemot kyrkoherdens önskan, "goda minne och samtycke, hälst denna person icke har de egenskaper eller den moralité uti i sin vandel, som erfordras till ungdomens handledning". Åboarna svarade vid visitationsstämman att Malmström ingalunda saknade kunskaper men de ville dock inte förneka, att hans vandel var otadlig. Församlingens pastor vid denna tid, kyrkoherde Johan Magnus Stenbeck, hade framfört sina klagomål hos domkapitlet och ville nu vid visitationen få en rättelse till stånd.

På söndagen den 12 augusti förrättades sista mässan i Östra Torps kyrka av kyrkoherde Stenbeck och sedan gudstjänsten var avslutad trädde prosten Nibelius fram i koret och förhörde nattvardsbarnen och den till kyrkan församlade ungdomen medan prosten J. H. Kinberg från Grönby, vilken också var närvarande vid visitationen, gick ner i kyrkan för att förhöra de äldre församlingsmedlemmarna. Ungdomen kunde något så när läsa innan till men hade svårare beträffande begreppen i katekesen. Bland de äldre församlingsmedlemmarna var det stora skillnader både i avseende på kunskaper i bibeln och beträffande katekesen.

Under det kommande decenniet gjordes inte några större

framsteg beträffande skolan. Det var så mycket annat som ut- rättades, tillsättande av planteringskommitté och brandstods- kommitté, frågor om tionde och lönen till klockare och barnmor- ska. Att man dock hade ett levande intresse för barnens fostran framkommer vid en gemensam sockenstämma med Östra Torp och Lilla Isie den 14 november 1830. Det beslöts då att vid den jubelfest som enligt kungligt beslut skulle firas till minnet av den kristna lärans införande för tusen år sedan kollekt skulle upp- tagas och denna användas till inköp av biblar, vilka skulle utde- las till fattiga nattvardsbarn.

Först på 1830-talet tog man riktigt itu med skolfrågorna. Den 21 juli 1830 hade biskop Wilhelm Faxé själv visiterat försam- lingarna. Han hade därvid lett förhöret med barnen och ung- domen och även om kunskaperna syntes ha varit något bättre än vid föregående visitation voro de dock inte tillfredsställande. I visitationsprotokollet från 1830 heter det: "För de medlemmar af församlingen, som under förhöret tillstädeskommit, tillkännagaf Herr Biskopen de brister han hos ungdomen funnit; och förmo- dade att någon orsak dertill vore att söka i en felaktig scholin- rättning". Det upplystes att skola blott fanns på ett ställe och att undervisningen i övrigt bedrevs i rum, som församlingen hyrde. Kyrkoherde Stenbeck och de närvarande uppmanades att vid sockenstämma besluta om fastare och bättre regler i denna vik- tiga angelägenhet för ungdomens gagn och förkovran, vilket också alla lovade att behärta. Vid denna tid hade Lilla Isie för- samling ett för Lilla Isie och Västra Torp gemensamt skolhus och en i vederbörlig ordning antagen skollärare.

Den 3 juni 1832 hölls sockenstämma i Östra Torp för att be- handla frågan om byggande av skola och angående lön till skol-

lärare. Församlingen beslöt enhälligt att låta under sommaren uppföra ett skolhus till en storlek av 6×12 alnar. För att bekosta detta beslöts att först begagna överskott, som uppstått av två års inkomst med anledning av att klockaretjänsten varit vakant. Det som därtill fattades skulle erläggas av åboarna. Alla körslor skulle utföras av åboarna medan husmännen skulle svara för dagsverken. Skolmästarens lön bestämdes till två tunnor råg och två tunnor korn. Därjämte skulle han ha en viss kvantitet torv, som av åboarna skulle köras till hans bostad, "sedan han själv låtit upptaga den", dock inte längre bort än i Grönby. Åboarna skulle även köra hem till honom 8 lass tång sedan han låtit taga upp den. Såsom lön anslogs också rätten till att nyttja och bruka ett tunnland jord. Skolmästaren skulle även ha s. k. "läspengar". För varje barn, som begagnade sig av skolan skulle årligen erläggas 16 sr Banco av de åboar, som hade över fyra tunnland uppskattad jord men av dem som hade mindre även som av husmän skulle för varje barn erläggas 24 s Banco. De fattiga skulle få gå utan betalning men dock inte till ett antal över fyra barn.

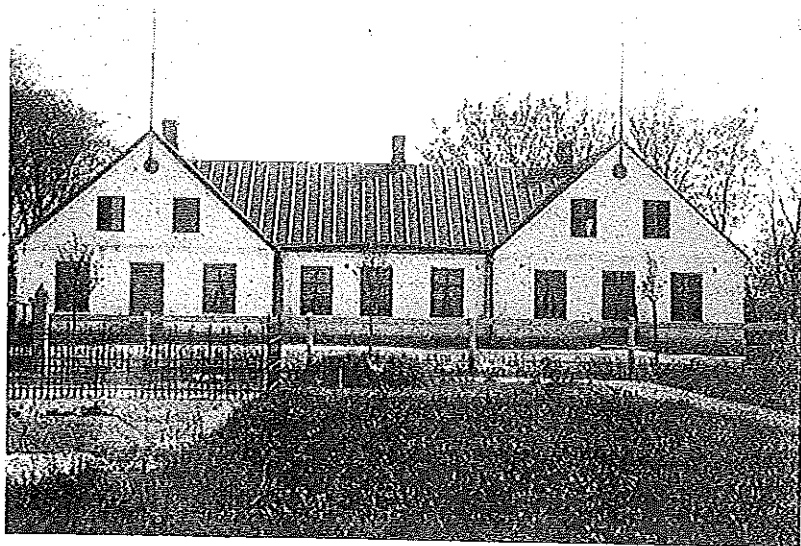
Församlingen ville i lag ha sig tillförsäkrat rätten att tillsätta och antaga skollärare liksom rätt att kunna skilja honom från tjänsten.

Slutligen bestämdes skolans läge. Man ansåg att den vid enskiftet utstakade tomten till skolplats skulle utbytas mot en tomt å nr 7 vid sockenvägen öster om nr 11. Detta viktiga sockenstäm-mans beslut om byggande av skola och skollärarens lön blev nästa söndag "ljudligen uppläst" och dess riktighet intygat av kyrkoherde Stenbeck, Nils Olsson, Nils Mattsson och Pehr Mattsson.

I augusti månad, just innan man begynte byggandet, hölls åter en sockenstämma med Östra Torps by, varvid man beslöt vidtaga den ändringen beträffande föregående stämmas beslut om skolans läge att skolan skulle uppföras på den vid enskiftet bestämda och uttagna skoltomten mellan nr 1 och nr 5. Det blev alltså början till den skola, som sedermera gick under namnet kyrkskolan. Som denna skolas förste skollärare antogs vid sockenstämma den 14 oktober samma år 1832 "Möller från Åhlstad", som var ende sökande och efter hållet förhör visat sig skickad till att inneha tjänsten.

Vid sockenstämma den 15 juni 1834 beslöt församlingen att denna sommar uppföra ett fattighus i bredd med skolhuset och vid dess östra gavel. Församlingen skulle själv ombesörja arbetet och framforsling av materialierna till byggplatsen. Vidare beslöts att husmännen i Smyge läge, vilka inte utförde dagsverken vid skolans uppbyggande nu i stället skulle deltaga i hantlangning vid fattighusets byggande. I fortsättningen skulle de tillsammans med husmännen i Östra Torps by deltaga vid reparationer både i avseende på skolhuset som fattighuset. Barnen från Smyge skulle samtidigt erhålla undervisning vid Östra Torps skola och skulle husmännen från Smyge betala lika lön till skolläraren som husmännen i Östra Torp, d. v. s. 24 skillingar Banco för varje barn. På 1830-talet undervisades i skolan omkring 30 barn först i kristendomskunskap och därefter i räkning och skrivning.

Gå vi fram till 1847 finner vi ett sockenprotokoll, som berättar att för att skolan skulle kunna fungera i enlighet med Kungl. Maj:ts skolstadga av den 18 juni 1842 måste det gamla skolhuset repareras och tillbyggas med två spännen av tegelsten, det ena

Kyrkskolan.

spännet mot söder och det andra mot väster. Därjämte skulle förstugugolvet läggas med tegel och en järnugn anskaffas.

Vid visitation den 22 och 23 september 1849 konstaterades att i Östra Torps församling fanns en fast skola och en flyttbar, den förra i Östra Torps by och den andra i Smyge. För Östra Torp hade valts en skolstyrelse, som bestod utom ordföranden av tre personer, nämligen kyrkovärden Hans Olsson å nr 6 och åboarna Jeppa Pehrsson å nr 7 och Nils Olsson å nr 17—18. Dessutom fanns i Smyge läge för den flyttbara skolan en styrelse under ordförandeskap av församlingens kyrkoherde och med tre ledamöter, nämligen fiskaren Nils Pettersson å nr 2, husmannen Nils Svensson å nr 4 och husmannen Mårten Pehrsson å nr 6, alla i Smyge. I visitationsprotokollet heter det, att barnen inte kunnat bibringas något större mått av kunskaper än det som skolstadgan

kräver som minimum Om undervisningen sköttes efter det stadgade reglementet skulle undervisning i kristendom ske under tre eller fyra timmar. Varje dag lästes på morgonen ett kapitel ur Nya Testamentet och dagen både började och slutade med bön. Barnens skyldighet att börja skolan sker under det sjunde levnadsåret men vanligen börja barnen sin skolgång avsevärt tidigare. Föräldrar och målsmän ha inte treds-kats beträffande barnens skolplikt. Skolåret var vid denna tiden uppdelad i tre terminer. Den första terminen började 10 januari till den 1 april, andra terminen från den 1 juni till den 1 augusti och den tredje från den 20 september till den 20 december med minst 7 och högst 8 undervisningstimmar pr dag.

1866 fick församlingen sin första småskola. Detta innebar att den s. k. flyttbara skolan i Smyge, vilken underhölls av lägets innevånare, förvandlades till en småskola och skulle undervisning ske under åtta månader om året i stavning, innanläsning, Luthers lilla katekes, biblisk historia, skrivning och räkning. Kostnaden för denna skola beräknades till 300 riksdaler och erbjöd sig församlingen att bekosta två tredjedelar och hos kungl. Maj:ts söka statsbidrag med en tredjedel.

Under år 1867 företogs en betydande reparation å skolan, som på grund av det växande befolkningsunderlaget nu visade sig vara alltför litet, vilket även konstaterades vid en visitation i församlingen år 1869. Redan 1871 fattade kyrkostämman beslut att en ny tillbyggnad å skolan i Östra Torp. Vid kyrkostämman den 20 mars 1872 framvisades ritning och kostnadsförslag och beslöt kyrkostämman efter överläggning att i enlighet med ritningar och kostnadsförslag skulle det nya skolhuset uppföras östra sidan av den befintliga skolan. Att övervaka arbet

förande utsågs vice ordförande i skolrådet hemmansägaren Anders Jönsson och Per Mickelsson samt skollärare P. Nilsson och upptog församlingen i Wemmenhögs Härads Sparbank ett lån på 1000 Riksdaler med en amorteringstid på 10 år. Så uppfördes sommaren 1873 den andra delen av kyrkskolan och framförslades till byggplatsen alla nödvändiga materialier. I stort sett gällde den regeln att varje ägare till ett par hästar hade att köra ett mål eller 5 timmar och även mera, ifall han ägde fler hästar.

Efter den nya tillbyggnadens tillkomst hade Östra Torp en folkskola och två småskolor, den ena fortfarande i Smyge och beslöts 1874 att såsom läspengar skulle erläggas 50 öre för varje barn i åldern sex till tolv år. Småskolan i Smyge lades emellertid ganska snart ned efter den nya skolbyggnadens tillkomst och vid biskopsvisitationen 1880, då den nya kyrkan invigdes, fanns blott en folkskola och en småskola. Vid denna tid gingo barnen i skolan från sex års ålder till fjorton år och dessutom undervisades barnen i sång, gymnastik och trädgårdsskötsel.

Under 1890-talet växte församlingens folkmängd ytterligare och vid åtskilliga kyrkostämmor dryftades frågan om uppförande av ny skola i Smyge och vid en kyrkostämma i mars 1895 godkände stämman ett av folkskollärare Magnus Tullberg framlagt planritningsutkast, som skulle ligga till grund för skolhusritningar med ekonomihus. Vid entreprenadauktion i augusti 1895 stannade byggmästare P. Bengtsson i Hammenhög för det lägsta anbudet 7.725 och skrevs kontrakt med denne den 29 augusti. Nästan på dagen eller den 28 augusti ett år senare insynades den nya skolan. Ett lån på 10.000:— kr upptogs i Wemmenhögs Härads Sparbank. Vid en kyrkostämma 1897 uppdelades Östra Torps skoldistrikt i två områden för gamla små- och folkskolans

barn och nya små- och folkskolans barn. Beteckningarna på skolorna voro under många år gamla skolan och nya skolan för att sedermera övergå till beteckningarna kyrkskolan och södra skolan. Kyrkskolan är numera nedlagd och byggnaderna ha övergått i enskild persons ägo.

För omkring hundra år sedan hade Östra Torps församling nästan exakt samma folkmängd som nu eller 636. Vid södra skolans tillkomst hade församlingens folkmängd vuxit till 861. Tjugofem år senare eller 1920 hade folkmängden dalat till 827 men steg därefter åter och uppgick 1930 till 868 personer men därefter har invånarantalet gått stadigt tillbaka, till en början så sakta och därefter allt hastigare. 1940 uppgick folkmängden till 830, år 1952 till 766, år 1958 till 662 och 1960 till 651. Det framgår av dessa siffror att 1950-talet varit katastrofalt ur befolkningsynpunkt. Folkströmmen har gått från landsbygden till städerna. Om framtiden är omöjligt att sia men otroligt är det ej att siffrorna åter kunna stiga eftersom det är ett känt faktum, att i våra dagar många, som ha förvärvsarbete i städerna dock gärna vilja bo i angränsande landskommuner. Smygehamn har här en möjlighet att komma i blickpunkten.

Det är självklart att skolväsendet behandlats utförligt i detta kapitel, enär den intill våra dagar levat i fast samband med kyrkan och från början av 1800-talet har skolan vuxit i församlingens hägn till allt större betydelse. Beträffande det andliga livet i församlingen före 1850-talet hänvisas till skriften "Lilla Isie kyrka förr och nu".

Låt oss se vad visitationsprotokollen förtälja under de följande femtio åren. Från en visitation 1868 få vi veta, att högmässorna höllos kl. 10 och kl. 13 alternerade i de båda kyrkorna.

Passionsgudstjänsterna höllos på fredagarna, och på somrarna höllos särskilda bibelförklaringar. Kyrkogången var obruten och vördnaden för gudstjänsten var stor. Vid nattvardsgångar hölls alltid särskilt kommunionförhör. Barndop förrättades vid denna tid nästan aldrig i kyrkan utan i hemmet men kyrkotagningar däremot alltid i kyrkan. Beträffande konfirmandundervisningen få vi den upplysningen att undervisningen ägde rum från slutet av oktober till slutet av maj månad med undervisning två eller tre gånger i veckan med tre lektionstimmar varje gång. Förutsättningen för att man skulle delta i konfirmationsundervisningen var att man kunde läsa rent och tydligt innantill och att man kunde Luthers lilla katekes och Barths bibliska historia. Det var alltså en hel del man kunde innan man började konfirmandberedelsen. Under lästiden fick man lära sig åtskilliga psalmsverser och mycken tid ägnades åt förklaring av bibeln. Medelantalet av konfirmander vid denna tid var 29, av vilka 26 blevo konfirmerade. De som ej blevo godkända första gången fingo gå om, eftersom det inte fanns någon i församlingen över 17 år som inte blivit konfirmerad.

Husförhör höllos i november månad dels i hemmen och dels i skolan och för Östra Torps församling, som var betydligt mindre till invånarantalet än Lilla Isie höllos fyra husförhör medan Lilla Isie hade sex. I åtskilliga hem höllos husandakter för barn och tjänare och i alla hem fanns antingen bibeln eller åtminstone Nya Testamentet och därjämte Luthers, Norborgs, Arndts och Roos' skrifter. Kyrkoherde Molin påpekar i sin ämbetsberättelse, att uppenbara synder och oseder ej äro gängse inom församlingarna och att svordomar och missbruk av Guds namn märkbart avtagit. Vilodagen helgas och församlingsborna avhålla sig från sådant

arbete, som bör utföras på vardagar. Dansnöjen förekommo på såväl helgdagar som vardagar men några oordningar vid dessa tillfällen förekommo inte. Någon krog eller lönnkrog förekom inte vid denna tid varken i Östra Torp eller Lilla Isie.

Gå vi fram till 1880-talet finner vi ej någon större förändring i det ovan sagda. Den enda förändringen, som finnes, avser bibelförklaringarna, som förlades till Östra Torps skola och höllos på söndagseftermiddagar ävensom att antalet konfirmander var i stadigst stigande.

Slutligen skola vi studera det vid visitation den 11 och 13 september 1896 förda protokollet. Det framgår av detta och den av kyrkoherde N. Dalström upprättade ämbetsberättelsen, att först-mässan vid denna tid hölls 9.30. Passionsgudstjänsterna höllos fortfarande på fredagarna men besöktes fåtaligt beroende på det för den tiden dåliga väglaget. Kyrkoherde Dalström framhåller att högmässorna besöktes flitigt åtminstone inom Lilla Isie församling, av vilket man kan draga den slutsatsen att kyrkogången i Östra Torp är på retur, vilket även framgår av det följande. Barn-dop förrättades dels i kyrkan, dels i prästgården och dels i hemmen, om barnets hälsotillstånd erfordrade detta. Nattvardsbarnens antal var i medeltal 30 och undervisades tillsammans första tiden en gång i veckan, sedan två eller flera gånger mot slutet. Konfirmandernas antal avser barn såväl från Östra Torp som Lilla Isie. Husförhören synes vara på avskrivning. Östra Torp var indelat i tre och Lilla Isie i fem husförhörsroter. Husförhören, som höllos under hösten, bevistades i Böste icke så dåligt men i de övriga mindre och i somliga rotar nästan inte alls.

Separatistiska tendenser hade gjort sig gällande på Smyge och Böste fiskelägen och det förekommo även föräldrar, som inte

Södra Skolan.

läto döpa sina barn. Kyrkoherde Dalström omtalar att därjämte hade under våren och sommaren 1896 något mycket märkvärdigt inträffat på Böste och Smyge, nämligen att personer som kalla sig evangelister och låta kalla sig så burit omkring en skriftlig förbindelse, enligt vilken var och en som skrev under lovade att inte besöka kyrkan och delta i församlingarnas gudstjänster, vilken betecknades såsom "verldens fåfängliga gudstjänst". Eftersom somliga skrivit på denna förbindelse saknades de numera i kyrkan.

Folket i församlingarna betecknas såsom i allmänhet nyktert och arbetsamt, fastän undantag finns. Svordomar och missbruk av Guds namn öka alltmer. I stort sett helgades vilodagen men det förekom dock att en och annan arbetare på söndagsmorgonen var sysselsatt med betupptagning såsom s. k. betingsarbete.

Någon privilegierad krog fanns inte men en så kallad "bierstuga" och dansbana i Smyge, vilken enligt kyrkoherde Dalström, är till stor skada för ungdomen och många andra till bekymmer och skada. Då det emellertid inte enligt kronobetjäningens rapporter förekommo några oordningar hade det inte lyckats få bort bierstugan och dansbanan, till vilken ett stort antal ungdomar från de angränsande församlingarna plägade komma.

Av det föregående framgår med all önskvärd tydlighet att tiden omkring sekelskiftet innebar en svår kris för kyrkan och församlingen. En ny tid stod för dörren. Många omistliga värden gingo tillspillo men det måste dock också erkännas att mycket och mycket, som var skevt och oriktigt så som t. ex. kyrkotvånget hade överlevt sig själv. Kyrkans uppgift var nu att i en förändrad värld på nya vägar nå ut med evangeliet till folket.

Från dig, all nåds och visdoms Gud,
Vi vänta råd och styrka
Att undervisa i de bud
Som trygga folk och kyrka.
I tro och bön
Sås livets frön
Från ljusets helga länder.
Men utan tro
Kan intet gro:
Där sås med tomma händer.

Välsigna oss, giv ljus och frid,
Giv fröjd i liv och lära.
Bered vårt folk en sommartid,
Ditt namn till pris och ära.
Giv tro och dygd

I bo och bygd,
Giv mannamod och hälsa
Vi tro, att du
I nåd ännu
Vill folk och kyrka frälsa.

KYRKAN UNDER DE SENASTE 50 ÅREN.

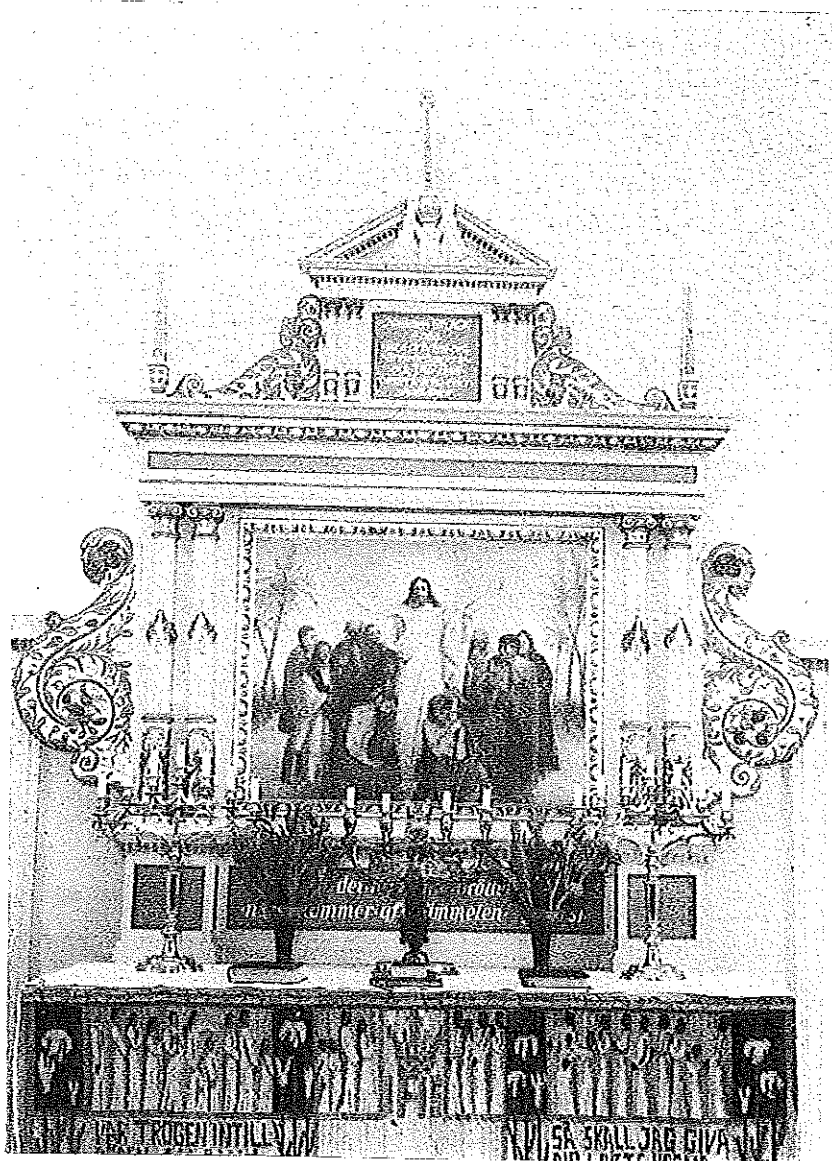
Församlingens kyrkogård hade utvidgats vid flera tillfällen men dock med blott små jordområden. Vid 1900-talets början, då församlingens invånarantal vuxit betydande, stod nu inför det faktum, att den gamla kyrkogården var alltför liten och en utvidgning måste ske. Detta kunde emellertid inte göras till den gamla kyrkogården. Församlingen köpte av lantbrukare Jöns Jönsson och hans hustru Hilda Nilsson ett område av 2/3 tunnland för 1000:— kr., vilket område avstyckades från skatterusthållshemmanet Östra Torp nr 7. Kyrkovärdarna Jöns Pettersson, och Sven Nilsson samt kalkbruksägaren Anders Nilsson fingo i uppdrag att vidtaga åtgärder för den nya kyrkogårdens istandsättande såsom inhägnande med stängsel omkring området, grindar vid norra och södra sidan, planterande av hägtornshäck och områdets istandsättande. Detta verkställdes under år 1906. Det är denna kyrkogård, som i dagligt tal går under benämningen "Västra kyrkogården" och som ligger mitt emot "Kyrkskolan". Året därpå 1907 nedrevs den del av kyrkskolan som utgjorde lärarens bostad, småskoleal och småskollärarinnans bostad och återuppbyggdes av byggmästare L. N. Knutsson i Östra Klagstorp för en kostnad av 5.200:— kr. Kyrkskolan fick då det utseende, som den fortfarande har.

Åren omkring 1910 upptogs kyrkoråds- och kyrkostämmoprotokollen helt av ärenden i samband med nuvarande kyrkans återuppbyggnad, för vilket har redogjorts i tidigare kapitel.

I samband med lönereglering för prästerskapet 1920 upphörde rätten för kyrkoherden att vara boställshavare. Prästgårdsbyggnaderna i Östra Torp utgjordes vid denna tid av fyra enligt gängse typ av kringbyggd gård. De fyra byggnaderna voro östra längan (nuvarande prästgården), norra längan bestående av stallbyggnad och logglänga, östra längan som användes till redskapshus samt södra längan (den gamla prästgården), vilken då användes som brygghus. Den 1 augusti 1919 hölls syneförrettning och bestämdes att i samband med den nya regleringen skulle prästgården erhålla ett område nere vid stranden till båt- och badhusplats samt till fiske, begränsat i norr av en linje 25 meter lång med väg från allmänna häradsvägen vid stranden. Häröver inlämnades besvär av kammaradvokatfiskalsämbetet. I sitt yttrande framhåller kyrkoherde Cederberg, att området har ingen betydelse för boställets utarrendering. Området är dock för prästfamiljens trevnad och glädje viktigt att få disponera till badhus eller båthus. Där kunde även uppföras en liten utsiktspaviljong, säger han, och fortsätter: "Hvad angår fisket så sysselsätta sig många präster dermed på lediga stunder till både hvila, vederkvickelse och hushållsgagn. Och för prästens barn vore det en hård lott att under sin uppväxttid och sina ferier vara förbjudna att fiska i den sjö, vid hvars strand prästgården är belägen. Fisket med dess vistelse i friska, rena luften i alla väder och stärkande rodd- och badtillfällen hör till vederkvickande och stärkande friluftslif, hvadan det må uppmuntras".

Kyrkoherde Cederbergs synpunkter, som delades av kyrkostämman, rönt emellertid intet beaktande. Vid den förutomtalade syneförrättningen den 1 augusti 1919 blevo församlingarna också ålagda att låta borttaga de gamla byggnaderna och uppföra ett nytt ekonomihus, uppsätta stängsel samt röjning av gamla gårdsplanen och dess försättande i odlingsbart skick. De gamla längorna revos ned 1921 och nästa år uppförde Jöns Lind, Östra Torp, ekonomihuset för en kostnad av 1540:— kr. Samma år byggdes även bårhuset å västra kyrkogården av Karl Kristensson för en kostnad av 1091:— kr. Kyrkoherde Ernst Cederberg var under hela 1920-talet sjuk och upprätthölls tjänsten under den tiden av vice pastorer, Joel Nordström, Olof Mörk, Carl Arenheim, Olof Olsson och Anders Ranger, vilken blev pastoratets förste komminister, när Östra Torps och Lilla Isie församlingar förenades med Hemmesdynge pastorat 1932. Vid kyrkostämma med Östra Torps församling den 1 november 1929 beslöts att uppföra en nybyggnad till bostad för lärare och lärarinna vid Södra skolan och omändring av skolhuset. Ritningar och kostnadsberäkningar hade gjorts av arkitekten Sante Johansson, Staffanstorp. Kostnaden för uppförande av bostaden var kostnadsberäknat till 22.089:— och omändringsarbetet i skolan till 18.592:—.

Vid denna tid kom också fråga upp om utvidgning av den gamla kyrkogården. Efter många sammanträden i kyrkorådet och kyrkostämmor erhöll församlingen efter vederbörlig ansökan Kungl. Kammarkollegiets tillstånd att från prästgården avsöndra ett område på 3862 kvm. Den gamla prästgårdsvägen utbyttes och flyttades österut; varigenom det avsöndrade området kom att tillsammans med gamla kyrkogården utgöra ett sammanhörande område. Vidare togs den östra kyrkogårdsmuren ned, vilken

Kyrkans altare och altaruppsats.

eljest skulle ha skilt områdena. Den nya kyrkogården anlades enligt ett av länsträdgårdsmästare C. J. Lenné, Malmö, upprättat förslag och i samband därmed fylldes det genom området gående floddiket igen. Arbetet med igenfyllning av floddiket, utjämnningen och planerandet av området och hårdgöringen av nya vägen till prästgården utfördes enligt ett av Östra Torps arbetslöshetskommitté inlämnat anbud, varigenom arbete yppade sig för en del arbetslösa i församlingen.

De första åren på 1930-talet präglades av lågkonjunktur och depression. Inhägnadsarbetet utfördes av Anders Winstedt och Hilbert Persson i Östra Torp och stängslet av T-järn av smedmästare Hjalmar Thulin, vilken även utförde gånggrind och reparation av gjutjärnsgrindarna. Själva planteringsarbetet å den nya kyrkogården utfördes av trädgårdsmästare Edv. Johansson, Östra Torp. Den nya kyrkogården insynades och godkändes sommaren 1934.

Under år 1937 utvidgades korgolvet genom att några bänkar togos bort och den utökade planen belades med kalksten av samma färg och storlek som de förutvarande. Samtidigt omlades trägolvet i sakristian. Därjämte uppfördes vid denna tid klosettbyggnaden å kyrkogården. Samtliga arbeten utfördes av byggmästare Per Nilsson, Äspö, i enlighet med av byggmästare Anders Jönsson, Södra Åby, upprättade förslag.

Alla de många protokollen i frågor som rörde kyrkan och skolan under 1930-talet fördes av församlingens dåvarande komminister Anders Ranger, sedermera kyrkoherde i Linderöds pastorat. Den 1 april 1941 efterträddes han av komminister Magnus Davidsson, numera kyrkoherde i Stora Herrestads pastorat. Nu-

varande komministern Henning Rubin tillträdde sin tjänst 1 juni 1949.

År 1942 installerades en elektrisk orgelfläkt och år 1946 anskaffades en mekanisk ringmaskin, vilken levererades av M. & E. Ohlssons klockgjuteri i Ystad. 1949 erhöll kyrkan el-värmeinstallation. Förslaget hade godkänts av Kungl. Byggnadsstyrelsen den 1 mars 1949 och anläggningen installerades av Elektriska A/B Lima, Limhamn, för en kostnad av 11.322:— kr. Till sist kan nämnas att år 1957 insattes nya dörrar i västportalen, borttogs en trappa i vapenhuset och anlades nytt tegelgolv där och därjämte uppsattes en spiraltrappa i kyrkan upp till orgelläktaren. Arbetena utfördes av byggmästare Karl Isberg efter av domkyrkoarkitekt Eiler Graebe uppgjorda ritningar.

Vad gäller kyrkans inventarier ha de förnämsta redan beskrivits i kapitlet om kyrkans inredning såsom altaruspsatsen, predikstolen, orgeln och dopfunten. Det kan i detta sammanhang erinras om att församlingen därjämte äger den i Historiska Museet befintliga dopfunten. Den är blott deponerad där. Vi ha dessutom erinrat om alla de gåvor, som i samband med kyrkans återinvigning den 14 juni 1911 av kvinnliga arbetsföreningen överlämnades till kyrkan såsom kandelabrar, lampetter, nattvardskanna, altartavla, mässkrud m. m. Den av arbetsföreningen skänkta ljuskronan är den som hänger närmast ingången och har inskriptionen: "Gåfva till O. Torps kyrka från kvinliga arbetsföreningen 1911". Den andra ljuskronan, som fanns i kyrkan före branden skadades men återställdes. Den har följande inskription: "Skänkt till Östra Torps kyrka, kommunalordf. och kyrkov. Sven Nilsson 1904". Det var denne Sven Nilsson, som skänkte såväl dopfunt som dopfat.

Betrakta vi altaret finna vi förutom kandelabrarna det medeltida processionskrucifixet, som är exakt lika med det Lilla Isie församling tillhöriga och i Historiska Museet i Lund förvarade men som dock är något skadad. Den som närmare vill lära känna bilderna och symbolerna å korset hänvisas till skriften "Lilla Isie kyrka förr och nu" kapitlet: ("Hur såg den gamla kyrkan ut?") och bilden å sid. 43. Därjämte stå på Östra Torps kyrkas altare även bronsvasar, vilka skänkts av församlingsbo, som önskar vara okänd. Dessa tillkommo kyrkan i samband med av H. H. Biskop Anders Nygrens visitation i församlingen den 27/9 1952. Förutom ett rött och ett rödbrunt antependium, vilka funnits antagligen sedan 1911, skänkte kyrkliga arbetsföreningen ett vitt sådant 1946, som förfärdigats av Hillevi Nilsson, Hannas. Motivet är som texten å antependiet angiver: ("Var trogen intill döden så skall jag giva dig livets krona.") Förutom bilder av den segerfirande skaran har antependiet även bilder av den jordiska kallelsen, fiskar, rotfrukter, en bild av den gamla kyrkan och de för denna trakt typiska och egenartade kalkugnarna. Våra tankar gå till Anders Österlings dikt i HärADERNA: "Och nedåt Vemmenhög, där kalken bränns, står ugnen altarlik mot havsblå gräns." Kyrkan äger två altardukar, en från 1911 och en från 1946. Framför altaret ligger en altarmatta, även den en gåva av kyrkliga arbetsföreningen och utförd av Hillevi Nilsson, Hannas. Mattan överlämnades vid den av biskop Nygren företagna visitationen 1952. Vid samma tillfälle skänkte arbetsföreningen en linneduk till bordet i sakristian. Slutligen kan nämnas att kyrkan äger en nattvardskalk och en patén av silver, troligen från början av 1800-talet, samt en oblatask av silver. Gemensamt för båda församlingarna är brudkronan av förgyllt silver, vilken

skänktes av kyrkl. ungdomskretsen Kristi Himmelfärdsdag 1950. Brudkronan har utförts av hovjuvelerare C. G. Hallberg, Stockholm.

Till det nu stundande 50-årsjubiléet av den nuvarande kyrkans invigning har kyrkans interiör ommålats av målaremästare Gunnar Österberg, Smygehamn, i stort sett i likhet med tidigare. Kyrkan har nykalkats och tak och tornspira målats av bröderna Gunnar och Bertil Larsson, Malmö. Till jubiléet komma flera vackra gåvor att överlämnas. Sålunda skänker kyrkl. arbetsföreningen två silvervasar och en bottenmatta till altarringen och kyrkl. ungdomskretsen en dopkanna. Silvervasarna och dopkannen har levererats av juvelerare Oskar Hansson, Trelleborg. Kyrkovärden Berndt Pettersson, Östra Torp, överlämnar som gåvor till kyrkan ett antependium, en mässkrud och ett predikstolskläde, allt i grön färg, att brukas huvudsakligen under sommartiden.

Det är också kyrkorådets avsikt att i samband med kyrk jubiléet den 14 juni i år genom frivilliga bidrag från församlingsborna kunna åstadkomma en gemensam gåva från hela församlingen. Kyrkorådet i församlingen består i dag av följande ledamöter: hemmansägaren och kyrkovärden Berndt Pettersson, häradsdomaren och kyrkovärden Eric Åkesson, folkskolläraren Bror Nilsson, hemmansägaren Sven Mårtensson, hemmansägaren Bror-Axel Olsson och kyrkovaktmästaren Erik Ljungdahl.

Det är åtskilliga sekler denna lilla skrift omspanner, alltifrån den medeltida kyrkan ända intill nu. Låt oss aldrig glömma vad församlingsnamnet Torp betyder, nämligen "nybygge". När den gamla kyrkan var skröplig och otillräcklig byggdes en ny kyrka. När den nya kyrkan brann ner byggdes den åter upp. Den blev

ett nybygge. Denna ständiga förnyelse har ju också kommit till uttryck på ett strålande sätt genom alla de gåvor, som gång efter annan tillförts församlingen. Må vi hoppas att mångt nybygge äger rum här i landets sydligaste socken, nära havet och slätten.

Må även det andliga livet i församlingen och hos den enskilde förnyas och uppbyggas eller för att citera ett ord från Petrus första brev, vilket gärna läses vid kyrkoinvigningar: "Låten eder själva såsom levande stenar uppbyggas till ett andligt hus, så att I bliven ett heligt prästerskap, som skall frambära andliga offer, vilka genom Jesus Kristus äro välbehagliga för Gud."

Där vi än i ångest höra
Ovisst mummel nå vårt öra,
Helgmålsringning ljuda skall:
Genom ljusa
Valv skall brusa
Påskkoralers jubelsvall.

Dig vi prisa och berömma,
Som i vrede allt kan döma
Och i nåd förlåta allt,
Som vill döda
För att föda
Allt på nytt till ny gestalt.

Kyrkans huvudportal. Framtiden är som en sluten dörr även för kyrkan och församlingen. Vad som väntar oss på andra sidan dörren veta vi intet utom det, att Guds nåd är varje morgon ny.